
Eva Melmuková-Šašecí

80 ∞ Dvoji jubileum ∞ 90

JUBILEJNÍ SBORNÍK EVY MELMUKOVÉ–ŠAŠECÍ

OBSAH

Předmluva (Miroslav Soukup)	3
-----------------------------	---

Jubileum – 80. narozeniny v roce 2012

Na úvod jubilejního sborníku k 80. narozeninám (Miroslav Soukup)	4
Úvodní proslov na mimořádné valné hromadě VERITAS 2012 (Ondřej Macek)	4
Medaile vděčnosti ČCE (Miroslav Soukup)	9
Konvokační přednáška Evy Melmukové na ETF UK	11
Dozrál čas (zamyšlení jubilatky z roku 1993)	18

Jubileum – 90. narozeniny v roce 2022

Několik slov k druhé části Jubilejního sborníku	21
Prohlášení jubilatky k církevním restitucím a k pokusu o řešení finanční odluky církví a náboženských společností od státu z 11. 5. 2013	21
Dopis jubilatky synodnímu seniorovi ČCE (2013)	22
Zápas církve české reformace o vlastní identitu (2014)	23
Slovo moderátorky na rozloučenou (2016)	27
Strážci pokladu (2016)	28
Proměna civilizací kolem Středozevního moře a v Evropě (2017)	30
Vzpomínkový proslov k 30. výročí Listopadu 1989 v Telči (2019)	32
Institucionalizované nekatolické církve jako disciplinační nástroj státu proti dědictví české reformace (2020)	34
Bibliografie jubilatky	37

Jubilejní sborník emeritní moderátorky, zakládající členky a čestné členky výboru VERITAS doc. PhDr. Evy Melmukové–Šašecí vydala v roce 2022 *Historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace VERITAS, z. s.*

kontaktní adresa:

Kpt. Jaroše 1109/26

289 22 Lysá nad Labem

☎ (+420) 607 645 333

Email: veritas@evangnet.cz

Internet: <http://veritas.evangnet.cz>

© VERITAS 2022

PŘEDMLUVA

Vážený čtenáři,

držíš v rukou Jubilejní sborník emeritní moderátorky, zakládající členky a čestné členky výboru historické společnosti VERITAS. Je to sborník dvojitý: V jeho první části se nalézají statě, které byly připravovány k životnímu jubileu doc. Evy Melmukové před deseti lety. Popisují také ocenění, která při této příležitosti přijala. Jejich pohled je upřen spíše do minulosti.

Úsilí shromážděné texty publikovat alespoň ve formě brožury se nepodařilo z různých důvodů dovést v roce 2012 do úspěšného konce. Nejprve ho zbrzdily přípravy jubilentčiny bibliografie (ta měla být také jeho součástí), následně pak různé jiné překážky. Po několika letech, kdy bylo nutné věnovat se vždy poněkud urgentnějším úkolům, výbor historické společnosti rozhodl, abychom tento svůj dluh naší emeritní moderátorce vyrovnali souhrnně (a nejlépe i s úroky) až při jejím dalším životním výročí.

Jsme velmi rádi, že se to nyní podařilo. Za uplynulých 10 let Eva Melmuková sepsala a proslovila mnohé, čímž můžeme čtenáře sborníku opravdu obohatit. Proto také celá druhá část obsahuje výhradně vlastní myšlenky Evy Melmukové–Šašecí k zásadním otázkám, které desetiletí přineslo, otevřelo a které jsou stále aktuální.

Rád bych poděkoval všem spolupracovníkům, kteří se na přípravě Jubilejního sborníku podíleli. Kulaté narozeniny Evy Melmukové v roce 2022 jsme ve VERITAS společně oslavili při 53. semináři pro učitele v Pardubicích 26. března.

Mgr. Miroslav Soukup, jednatel VERITAS

Jubileum – 80. narozeniny v roce 2012

NA ÚVOD JUBILEJNÍHO SBORNÍKU EVOY MELMUKOVÉ – ŠAŠECÍ

V den významného životního jubilea doc. PhDr. Evy Romany Melmukové, rozené Šašecí, uspořádala VERITAS, historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace, o. s., mimořádnou valnou hromadu. Konala se v sálku sborového domu Českobratrské církve evangelické v Praze Smíchově v ulici Na Doubkové. Na jejím programu byla spíše neformální společná oslava narozenin současné moderátorky (tzn. předsedkyně) historické společnosti VERITAS.

Tento jubilejní sborník shrnuje texty a fotografie, týkající se oslavenkyně a jejího výročí. Obsahuje úvodní proslov br. faráře Ondřeje Macka, kterým byla mimořádná valná hromada zahájena. Dále zprávu o předání pamětní medaile ČCE jubilantce, otištěnou v Evangelickém měsíčníku Český bratr. Dalším příspěvkem je konvokační přednáška oslavenkyně, kterou pronesla na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, v rámci níž byla oceněna medailí Komenského. V závěru je přetištěno zamyšlení jubilantky z roku 1993, které ani přes již uplynulých téměř dvacet let neztratilo nic na své aktuálnosti.

Sborník je doplněn osobními fotografiemi jubilantky, snímky z mimořádné valné hromady a také výtahem její publikační činnosti.

Lysá nad Labem, květen 2012

Mgr. Miroslav Soukup

EVA ROMANA MELMUKOVÁ ŠAŠECÍ

úvodní proslov na mimořádné valné hromadě VERITAS 25. února 2012

Eva Melmuková, ze starobylého telčského rodu Šašecí, se narodila v Římě v zařízení německých diakonek, na svět ji pomáhala italská porodní bába a francouzský lékař, za kmotry jí byli občané švédského království.

Dětství prožila v dědečkově pekárně v německo-česko-židovské Jihlavě na sklonku třicátých let. Zůstaly v ní z té ulice Matky Boží obrazy německých selek, židovských kamarádů i dědečka s příznačným jménem Papež, který bez hluku opustil římské katolictví a stal se členem československé církve.

Na Nerudově gymnáziu v Praze si pod lavicí, řekl bych, pilně četla prameny české reformace a Palackého koncepci českých dějin (už tehdy) přijala za svou, a již ji neopustila.

Konfirmována byla tady na Smíchově v Českobratrské církvi evangelické, do níž vstoupili její rodiče. Víra je prý pro ni stejně samozřejmá jako dýchání. V Telči u staré paní Zástěrové nasála písmáctví – starobylé, prosté, neokázalé, i českobratrskou zbožnost.

Chtěla studovat a učit historii. V roce 1948 však začalo být víc než zřejmé, že v církvi se přeci jen bude žít a pracovat svobodněji. Nastoupila tedy na Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu. Děkanem J. L. Hromádkou prý oslněna nebyla, na rozdíl od svých spolužáků, býval by jí byl bližší zřejmě František Žilka a jeho tehdy již mrtví či penzionovaní liberální souputníci. Za to však ještě zastihla živého Ferdinanda Hrejsu, hvězdu F. M. Bartošovu a samozřejmě Rudolfa Říčana a Amedea Molnára. Záměrně jmenuji pouze představitele katedry církevních dějin.

Po roce přidala totiž k teologii mimořádně historii a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zde se jejím asi nejvýznamnějším učitelem stal Václav Vojtíšek, přední diplomatik, heraldik a sfragista, archivář hlavního města a univerzity. Od něj a jeho žáků byla tedy cvičena (a vycvičena) v historické metodě a k práci s prameny. Na některé přednášky jí chodil zapisovat tatínek, předčasně penzionovaný přední český zemědělský odborník Oto Šašecí. V závěru studia dostala první z faustovských nabídek, aby volila mezi teologií a historií.

Volila teologii, mimořádný index schovala do šuplíku a v prosinci 1954 nastoupila jako vikářka pražského smíchovského sboru. Plamenná žena na kazatelně dostala přezdívku po francouzské nejprve kacířce, později světici 15. století a Praha se na ni chodila dívat... tři roky. Státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti ztratila nakonec na 29 let. Uprostřed padesátých let mluvila přesprátiš o Husovi a moc nahlas zpívala se smíchovskou mládeží *Ó svatý Bože, slyš naše hlasy, když k tobě lkáme za národ svůj...*

Otec byl ve vězení. Zůstaly tři ženy, babička s nepatrným důchodem, maminka bez prostředků, dcera bez práce. Ve schránce se jim občas objevily obálky bez zpáteční adresy s penězi, otevřeným oknem si signalizovali, že v bytě probíhá policejní prohlídka, matka na dceru čekala v Bartolomějské.

Tuhle dobu ilustrují její básně ve sbírce *Ohlasy (Ohlasy padesátých a šedesátých let. Básně. 1991)*. Texty řezavého, dunivého apelativního patosu, v nejvlastnějším smyslu toho slova. Radikalita, prostota, poměřování přítomnosti minulostí. Řeč je v nich o Kristu Králi, o zemi, národu, soudruzích a hemží se vykřičníky. V rytmech seifertovských, horovských i nezvalovských je to svérázný (osobitý) pokus vystihnout dobu štěpení charakterů.

A tak sbírala blechy ze špinavého prádla, byla krámskou v Osvobozené domácnosti, figurantkou v Geodézii Stříbro, laborantkou v Západočeských mlékárnách, pracovnící Městského muzea ve Stříbře a zásobovací referentkou Koh-

i-nooru v Dačicích. K maturitě z klasického gymnázia přidala maturitu z dálkového studia Střední průmyslové školy potravinářské technologie.

Více jak půl století je od té doby jejím partnerem Jiří Melmuk, se kterým mají syna Petra. Ani jednomu z nich nedává dodnes vydechnout, což vlastně nikomu vedle sebe. Dům Václava Beneše Optáta na telčském náměstí, který kdysi Melmukovi koupili pro sebe i sbor bez fary, neutichá a kamrlík za koupelnou svítí přes půlnoc.

Uvolněná šedesátá léta jí „dovolila“ nové externí studium etnografie a folkloristiky, doktorát i odbornou práci v Muzeu Vysočiny. Už však nikoli vědeckou kandidaturu, protože ta by souvisela se vstupem do strany. Naopak s nástupem normalizace znovu Eva Melmuková „změnila obor“ a tentokrát se ocitla ve Výzkumném ústavu pivovarském a sladařském.

V roce 1986 jí byl jako invalidní důchodkyni po celkové mrtvici dovolen návrat na kazatelnu, telčskou, v kostele sv. Ducha. Za tři roky se ovšem v listopadových dnech jako první v Telči vyšplhala i na improvizovanou tribunu (na chvíli se tam vedle ní objevil také Egon Bondy), zakládala zdejší Občanské fórum a vyhrála s přehledem první svobodné volby do zastupitelstva města, které bylo za jejího působení zapsáno na seznam UNESCO.

V roce 1990 se habilitovala na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a krátkých pět let přednášela svůj vlastní obor, církevní dějiny.

S hůlkou na lavičku u některého z telčských rybníků dosud neusedla a usednout určitě ani nestihne. Vedle aktivit sborových totiž připravuje v archivech další edice tolerančních přihlášek, přednáší regionální historii jižní Vysočiny v muzejních spolcích, církevní dějiny při sborových výročích, moderuje práci historické společnosti VERITAS, připravuje výstavy a píše odborné i popularizační studie či recenze. Vaří, zavařuje, česne keře, káže, učí německy, vykládá bibli... naslouchá, vychovává, vytahuje z vody, mluví, víří prach.

V jedné větě: *„I zůstávali v učení apoštolském, a v společnosti, a v lámání chleba, a na modlitbách.“* (Skutky 2,42) chtěl evangelista Lukáš v prvním století zřejmě povědět svému sboru, co má být v životě křesťanského společenství nejpodstatnější. Pokřtění si především mají opakovat Ježíšův příběh a jeho učení, vykládat si je, mít v nich naději, žít podle nich, inspirovat se jimi a svůj život podle nich neustále poměřovat. Pak mají tvořit společenství, totiž jeden druhého pevně podpírat, povzbuzovat, učit, napomínat, jeden za druhého má být odpovědný. Církev je spolubytí lidí, kteří jsou si nějak vědomi toho, jak jsou na tom před Bohem, ale také jsou vděční za to, že Bůh o ně pořád má zájem a snaží se z téhle vděčnosti žít. Třetím znakem církve je lámání chleba, nechat se Ježíšem Kristem pozvat k jeho Večeři, ale také se sami rozdělit s druhými (možná především nekřesťany), dávat, lámání chleba je společné jídlo lidí, kteří nerozlišují podle majetku, původu, barvy tváře ani pohlaví. A nakonec se mají křesťané společně modlit: Bohu děkovat, prosit ho, chválit, přimlouvat se za druhé, zpovídat se mu, zkrátka mluvit s ním, žít s ním. Už v Lukášově době to nebyl historický obraz skutečnosti, ale teologické přání. Církev byla už tehdy plná lidských i ideologických rozporů.

Eva Melmuková nepřestává takovouto Lukášovskou církev hledat jako historička a prosazovat jako kazatelka. Co je nad to, považuje za konstantinské

břemeno či středověký folklór. Je záměrně trochu aliturgická a ateologická, což je také možná jedno z jejích úskalí. Nechtěla studovat církev jako instituci a v instituci se jí ani nechce příliš pobývat, hledá neformalizované a státem nezaštiťované obecenství Kristových učednic a učedníků, nabádá k němu z kazatelny, ale snad jej také občas někde zakouší a vděčně přijímá.

Své profesní kolegy z řad historiků (a možná někdy i teologů) uváděla a uvádí do rozpaků právě tím, že nepřestává opakovat, že organizační struktura církve není a nemá být jejím znakem.

Jakým způsobem víra (myšlení) křesťana (křesťanů) ovlivňovala jeho (jejich) životní orientaci? Jakým způsobem vykládal do svého života Písmo svaté? Jaké bylo jeho svědectví pro Písmo svaté, jak na Písmo odpovídal ve svém životě? Jak ve svých všedních dnech svědčili minulí křesťané (ať už byli zapsáni do jakýchkoli matrik) o Bohu, jak svědčíme my...?

Jak naznačeno získala Eva Melmuková navzdory době výborné archivářské (pozitivistické) vzdělání. Označení církevní historička se bránívá s tím, že je jejím úkolem dávat promlouvat pramenům. Když přednášela na fakultě, nenesly její kurzy název církevní dějiny, ale Evropa, Afrika, Československo... jako prostor života křesťanské církve. Oborově se však cíleně zaměřila na křesťanské (reformační) minority, které jí byly teologicky sympatické. V době, kdy se to ještě nenosilo, psala mikrohistorické sondy ze života křesťanů. Z původní snahy udělat pořádek v kartotéce toleranční církve vzešel výzkum, který do značné míry přepsal dosavadní české církevní dějiny. Spolu s Komisí pro toleranční přihlášky odkryla pro velkou část Moravy a Čech to, co bylo dosud známo jen z dílčích a regionálně omezených studií a jako první spolehlivě prokázala dosud jen tušenou a legendarizovanou kontinuitu předbělohorských a tolerančních církví (podle ní církve jedné). Obě monografie, *Evangelíci v rané toleranční době*. 1–8. (1995–1996) (spolueditorka) i *Patent zvaný toleranční*. (1999), jsou dnes standardními díly k církevním dějinám 18. století a jakékoli další bádání se s nimi musí vyrovnat.

Práce s prameny přerostla v jejím případě až v osobní (zaujatý) rozhovor s tajnými evangelíky, s přihlašujícími se k povoleným konfesím po tzv. tolerančním patentu i s těmi, kdo je vyslychali. Z toho vznikla v době, kdy Lawrence Stone teprve ohlásil v historiografii návrat k vyprávění, knížka *Setkání po dvou stoletích*. (1985, 2011), která reprodukuje právě výsledky jejího bádání formou příběhu.

Ostatně jak jinak zaznamenat životní orientaci na vyprávění příběhu Boha s lidmi, za jehož součást se teolog či církevní historik také považuje (smí považovat), v jehož tradici stojí, než o ní vyprávět. (Byť s rizikem záměny faktů s fikcí, rekonstrukce s konstruováním.)

Vyprávění sice není primárním jazykovým modelem teologie, jak někdy bývá tvrzeno, ale je základním médiem vytváření náboženské identity. Člověk i společenství jsou tím, co vyprávějí jejich příběhy a k jakému konání je jejich příběhy inspirují a navádějí. Vyprávěními definují (ukotvují, stabilizují) ale také znejistňují jednotlivci i celá společenství svou identitu. Vyprávění nabízejí nejen identifikaci, nýbrž se od nich odvíjejí i způsoby života těch, kteří je přijali za svá. O vlastním vztahu (prožitku, zkušenosti, důvěře) člověka k jinému může člověk jen vyprávět. Církev jako taková je společenství sdružené kolem vyprávěného příběhu.

Vyprávění (v pluralitě tohoto pojmu – story, history, Geschichte) je ostatně i pramenem církevních dějin.

K příběhům křesťanů, k příběhům o zbožnosti, o víře, o životě s Bohem, není nutné (možné) přistupovat jako k něčemu uzavřenému, co nyní lze z odstupu popsat. Lze je vnímat jako živou tradici, která jejich zapisovatele určuje a ovlivňuje.

Církevní dějiny jsou dějinami působení (Wirkungsgeschichte), např. dějinami působení událostí Velikonoc, Letnic a snad i Krista.

Církevní historik (teolog) je tu od toho, aby vědomě usilovat o poznání „myšlení“ těch, jejichž svědectví je obsaženo v jeho tradici, a v míře, která je mu umožněna, zkoušet rozeznat jejich „sebe porozumění“ (jejich zbožnost) tak, jak se projevovalo v chápání jejich vlastní účasti na božím příběhu s člověkem.

Jak naznačeno, pomínuta nesmí být kritická funkce – rozlišovat mezi fikcí a realitou, událostí smyšlenou a skutečnou, mezi mýtem a verifikovatelným příběhem; odborný diskurz je kritikem identity i její skutečnou podpěrou. Církevní historik by se však také zároveň neměl zbavit odpovědnosti a svou „látku“ vystavit i kritice teologické – jak je tento příběh práv biblickému vyprávění (které kriticky zpřesňuje a interpretuje biblistika a dogmatika). Každý historikem interpretovaný příběh o zbožnosti je současně také relativizován (interpretován) tím Příběhem, který samotný původní příběh chtěl interpretovat (mít na něm podíl).

Historiograficky zachycená vyprávění příběhů žité zbožnosti mohou (mají) vzbuzovat otázky – a to i otázky po Bohu.

Kým je Eva Melmuková? Ženou statečnou, ženou umlčenou pro shromáždění církve, ženou, co ve shromáždění církví nemlčí? Člověk, který nechodí, ale utíká? Vyznavačem někde mezi Tábor, Chelčickým a Masarykem? Patří na politickou agoru demokratické společnosti, chrámovou kazatelnu i za univerzitní katedru, všechno okusila, o všechno také přišla, nebo to dobrovolně opustila; zvládla nezatrpnout. Nenápadně adoptovala dost těch, kteří to potřebovali. Myslím, že

nehraje na splněné sny ani kariéru. Jak naznačeno: žije v lidové církvi, i když je bytostně proti něčemu takovému; zachraňuje chrámové stavby v krajině, i když by se raději scházela u stolu v obývacím pokoji... Je pestrá, nevlažná, nezařaditelná, vyčnívá a nepotřebuje k tomu vyskakovat ani velkou postavu.

Jiří Melmuk křtil moji maminku, Eva Melmuková ji pohřbívala, mě oddávala. Asi dvacet let ji obdivuji pro její integrální osobnost, pro její příběh. Štve mě, provokuje, nesouhlasím s ní, často mi připadá, že zjednodušuje, že je přespříliš radikální, konfrontační, rozdělující, přespříliš jednoznačná... rozčiluje mě, když se pak ukáže, že zase měla pravdu. Je kolem ní chaos, běh, stále se něco někam stěhuje či přenáší...

...mám ji moc rád, velmi si jí vážím a za hodně jsem ji vděčný.

Dokážu si představit dost věcí, které bych ji chtěl teď přát, ale jak říká její sumrakovský soused a také oponent Otakar A. Funda, přát má smysl jen to, k čehož splnění můžeme nějak napomoci. Přeji jí, aby o jejím příštím výročí nemusel nikdo dávat dohromady její příběh, ale aby jej napsala sama. A k tomu se jí chystám v nejbližší době konečně přimět...

Mgr. Ondřej Macek, Th.D.

MEDAILE VDĚČNOSTI ČCE PRO EVU MELMUKOVOU

Životní bilancování teoložky a historičky
zpráva pro Evangelický měsíčník Český bratr

U příležitosti významného životního jubilea evangelické farářky, historičky a archivářky doc. PhDr. Evy Melmukové-Šašecí předala 25. února 2012 synodní kurátorka ČCE Lia Valková oslavenkyni pamětní Medaili vděčnosti ČCE. Ocenila tak její celoživotní nasazení a dlouholetou službu v církvi, kterými ji i společnost znatelně obohatila.

Eva Melmuková prošla ve svém pestrém životě mnoha zaměstnáními, známá je ovšem především jako farářka a kazatelka a také jako odbornice na (církvní) dějiny, obzvláště na období 18. století. 29 let trvající zadržení státního souhlasu k výkonu kazatelské služby za předlistopadového režimu nezlomilo její odhodlání a neodradilo ji od teologie ani historie. V současné době např. stále kazatelsky vypomáhá svému synovi Petrovi, který je farářem sboru ČCE v Telči, a zároveň je i moderátorkou (tzn. předsedkyní) VERITAS, historické společnosti pro aktualizaci

odkazu české reformace, o. s. Právě toto občanské sdružení uspořádalo k oslavě jejích narozenin mimořádnou valnou hromadu v Praze Smíchově, na níž byla medailí vyznamenána. Samozřejmě byly i gratulace za celou Synodní radu a Ústřední církevní kancelář, k čemuž se připojili i další přítomní členové VERITAS a ostatní příchozí. Ti využili otevřeného pozvání na tuto spíše neformální oslavu a rádi se s jubilantkou třeba i po dlouhých letech opět radostně shledali.

Úvodním proslovem posloužil nosislavský českobratrský farář Mgr. Ondřej Macek, Th.D. Po blahopřáních následovalo promítání osobních fotografií s komentářem samotné oslavenkyně a pamatováno bylo i na občerstvení.

20. března 2012 proslovila sestra docentka v budově Evangelické teologické fakulty UK v Praze konvoční přednášku na téma: „*Ohlédnutí za čtyřmi evangelickými historiky (Hrejša, Bartoš, Říčan, Molnár)*“. V rámci přednášky byla oslavenkyni při příležitosti životního jubilea udělena čestná medaile Jana Amose Komenského, nejvyšší fakultní vyznamenání.

V loňském roce Evě Melmukové vyšla poprvé knižně kniha fiktivních příběhů se skutečnými historickými osobnostmi toleranční doby na Velkolhotecku, nazvaná „*Setkání po dvou stoletích*“. V současné době připravuje druhé přepracované vydání své stěžejní monografie „*Patent zvaný toleranční*“ (1999). Zároveň je v plánu i biografická kniha rozhovorů s touto nepřehlédnutelnou renesanční osobností.

Mgr. Miroslav Soukup

SOUKUP, Miroslav. Medaile vděčnosti ČCE pro Evu Melmukovou: Životní bilancování teoložky a historičky. *Český bratr. Evangelický měsíčník*. 2012, roč. 88, č. 4, s. 21. ISSN 1211-6793. Dostupné z: <http://www.ceskybratr.cz>.

OHLEDNUTÍ ZA ČTYŘMI EVANGELICKÝMI HISTORIKY (HREJSA, BARTOŠ, ŘÍČAN, MOLNÁR)

konvokační přednáška na Evangelické teologické fakultě UK v Praze 20. 3. 2012

Když člověk dosáhne určitého věku a životních zkušeností, uvědomuje si stále podstatněji potřebu, ano nutnost vděčného ohlédnutí na všechny dobré podněty minulých desetiletí. Nejinak je tomu i v tomto případě. Čtyři evangeličtí historici 20. století byli i mými učiteli, od nichž jsem mohla přijmout nejedno lidské i odborné obdarování. Uvádím zde zcela záměrně především lidský a teprve potom odborný rozměr. Jsem totiž přesvědčena, že lidský osobnostní postoj je základnou, na níž přínos odborné práce spočívá nejbezpečněji.

Výhodou mého ohlédnutí je skutečnost, že jména vzpomínaných čtyř historiků, navzájem v mnohém velice rozdílných, tvoří přece jeden celek uzavřené dějinné etapy. Jejich působnost náleží 20. století, konkrétně období Československé republiky. Ta trvala včetně vynuceného vnějšího přerušení v letech 1939–1945 a nesvobodného vývoje po roce 1948 celkem 74 let. V té době přednášeli Ferdinand Hrejsa, František Michálek Bartoš, Rudolf Říčan a Amedeo Molnár na samostatné Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké a potom na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě (KEBF), které ještě nebyly začleněny do rámce Karlovy univerzity. Oba uzavřené vývojové celky spolu korespondují. V obou případech existuje sice proklamovaná i faktická návaznost, jde však už o jiné období. Na Československou republiku, symbolizovanou od počátku jménem T. G. Masaryka, navazuje Česká republika spojená se jménem Václava Havla. Na samostatnou evangelickou fakultu obdobně navazuje ETF UK.

Po těchto několika nutných úvodních slovech je možno přistoupit k vlastnímu ohlédnutí, a to nejprve k jeho lidské dimenzi: s Ferdinandem Hrejsou jsem se v roce 1950, kdy jsem začala studovat, už na fakultě nesetkala, stal se mi však velice blízkým dvojitým způsobem. Stopy jeho postojů jsem nalézala jak soustavným studiem jeho odborné práce, tak v jeho činnosti v církvi i na veřejnosti. Kromě toho tu nechyběl ani regionálně-historický moment spojený se znalostí a chápáním působení Hrejsova rodu v dějinách evangelictví na (pro mne blízkém) Humpolecku.

Další tři jména historiků už pro mne znamenají naprosto osobní vzpomínky. Vidím Františka Michálka Bartoše v posluchárně nevalně zaplněné, kde zato několik zájemců pozorně sleduje nesmírně zajímavé podrobnosti a účastní se napínavé snahy o téměř detektivní odhalování zatím nevyjasněných souvislostí. Vidím ho ale také ve skromném spořilovském domku s manželkou Jarmilou, tehdy už zkrušenou chorobou – vidím je oba před duševním zrakem živě, a znovu mne vzpomínky na ně dojímají. Víím však od počátku i o dvou momentech, které zpřítomňují Bartošovu lidskou tvář. V době, kdy se musela rozdělit původní Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká na Husovu československou bohosloveckou fakultu a KEBF, šlo také o obsazení místa vedoucího katedry církevních dějin. Bartoš sice nebyl bohoslovec, byl však o 10 let starší než jeho kolega. Víc než finanční újma pro něho ovšem platil lidský ohled. Slyším, jak říká tak docela prostě a samozřejmě: „...když on má kolega Říčan pět dětí!“ A k nebezpečné, celkem na fakultě známé situaci došlo ve chvíli, kdy tehdejší politický školitel nadšeně

seznamoval pracovníky fakulty s trapným spisem Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka. Jediný Bartoš se tehdy zmohl na odpor a v rozčilení, prudčeji než by si byl přál, hájil Masarykovu čest. Dalo mnoho práce celou záležitost v ovzduší padesátých let jakž takž urovnat. Zachovalo se však krásné a důstojné Bartošovo tehdejší písemné vyjádření, pronesené potom při příslušném jednání. Je uvedeno také v knize „Vzpomínky husitského pracovníka“.

Rudolf Říčan – ten, který měl pět dětí – byl se mnou provázán právě i některými z těch dětí. Nejstarší syn je mým spolužákem z Nerudova gymnázia a dodnes se vídáme při častých pravidelných setkáních našeho maturitního ročníku. Mladší dcera byla mou přítelkyní z mládí a je jí dodnes. Jako učitel na fakultě mi imponoval Rudolf Říčan svou svědomitostí a pečlivostí. Bylo jasné, že myslí na studenty a snaží se jim podat maximální přehledné informace. Myslel na ně však také jako pastýř se snahou pomáhat jim i v osobním růstu. Tento zřetel se projevil i v době, kdy jsem už na fakultě nebyla a mohla tedy vývoj sledovat pouze z dálky. Jeho zápas proti nebezpečnému zákonu o rodině na počátku šedesátých let byl jedním z konkrétních projevů jeho činné víry.

Poslední ze čtveřice fakultních učitelů Amedeo Molnár byl v době mého vstupu na fakultu jedním ze tří nejmladších pedagogů vedle Josefa Smolíka a Jana Milíče Lochmana. Za studia jsem se s ním setkávala pouze ve vymezené oblasti dějin dogmatu. K vzájemným rozhovorům docházelo až později v období, kdy nám oběma přibyla léta. Spjoval nás zájem o hnutí, které on nazýval první reformací. Obdivovala jsem jeho úžasnou pracovitost, která ovšem často až ohrožovala jeho zdraví. Dojímal mne také blízký a velmi přátelský vztah k němu u mnoha valdenských v Itálii i ve Francii, kterým tak obětavě dlouhou dobu sloužil.

Pokud se nyní zamyslíme nad odbornou a obsahovou stránkou působení čtyř evangelických historiků, nezbyvá než znovu připomenout, že jsou to čtyři osobnosti navzájem nesmírně rozdílné, ať jde o podněty v dětství a mládí, o zaměření zájmu i o náplň dospělého života.

První z nich, o generaci starší než Bartoš a Říčan a o dvě generace vzdálen od Molnára, vyrůstal v samém středu živé návaznosti na českou reformaci. Toleranční sbor v Humpolci byl sice oficiálně luterský, ale v podstatě v tom smyslu, jak to (obdobně jako v případě mnoha dalších sborů oficiálně reformovaných nebo luterských) viděl už duchovenský komisař při slavnostních přihláškách v roce 1782: „*Humpoláci jsou svého náboženství augsburské konfese znalí, v Písmě svatém zběhlí, často odcházejí za svým obchodem do Saska, Slezska, Uher a Římské říše, kde je akatolické dogma domovem, a za to bojují a tím se brání, že je s podivem, jak to dovedou.*“¹ O něco dále dodal: „*...mám-li o nich říci, co si myslím, že Humpoláci augsburskou konfesi jen předstírají a zatím lpějí na dogmatu husitském.*“ Jdeme-li dále do minulosti, slyšíme o skrytých evangelících Hrejsova rodu v mnoha souvislostech, včetně kontaktu s Berlínem a vedení tajných shromáždění. Takto vybaven z domácích kořenů studoval Ferdinand na gymnáziu v Kolíně, kde ho nepochybně ovlivnila i osobnost Čeňka Duška, člena reformované církve. Po ukončení studia bohosloví působil v luterské církvi jako duchovní nejprve v Chebu, pak v Trnávce nakonec od roku 1902 v Praze u Salvátora.

¹ Mahovský, M. Rudolf.: K 150. výročí tolerančního chrámu Páně v Humpolci, Praha 1935.

Už v Trnávce, ale zejména potom v Praze rozvinul úsilí, které dalo základní zaměření veškeré jeho životní práci. Projevilo se dvojjediným způsobem: připravovat spojení obou oficiálních konfesí, do nichž byli po tolerančním patentu potomci české reformace rozděleni, v návaznosti na společný základ, a tento základ připomínat a upřesňovat historickým studiem. Dejme však slovo Ferdinandu Hrejsovi přímo, v předmluvě k jeho knize *Dějiny české evanjelické církve v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech*, kterou vydal v roce 1927, když mu bylo 60 let: „Právě proto, že jsem si ve sboru Salvátorském vyvolil životní práci, cítil jsem potřebu, abych si ujasnil dějiny tohoto sboru a tím i dějiny evanjelia v srdci Čech. Viděl jsem toho potřebu tím větší, ježto jsem pozoroval, že mnozí hledí na vývoj české evanj. církve již dosti nesprávně a odvozují pak z dějin i nesprávné důsledky pro přítomnost i budoucnost. Tomu lze odpomoci jedině tím, když poznáme dějiny ty, světlé i stinné stránky, na základě současných pramenů a dokladů.“² V závěru knihy ještě poznamenává: „Českobratrská církev evanj. má zřejmě veliký úkol v našem lidu. Uchovavši svému národu nejvzácnější dědictví Jednoty bratrské, Písmo svaté a živé křesťanství ... má úkolem vésti český lid k tomu, aby jako za dob husitských a bratrských byl národem Bohu posvěceným.“³ Tomuto úkolu sloužila veškerá Hrejsova práce, především už roku 1912 vydaná publikace *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*. Bylo to dílo základního významu, protože sloužilo seriózním způsobem s ukázněností vážného historického přístupu k rozpoznání a uvědomění si vlastní identity potomků české reformace. Šíře Hrejsova zájmu pokryla v podstatě celé období od 15. do 19. století, věnoval pozornost jak předbělohorské době v Čechách i na Moravě a zejména Jednotě bratrské, tak i období tolerančního patentu včetně životopisných studií reformovaných pastorů J. Végha a J. Szalatnaye. Jako službu široké veřejnosti připravil také šest dílů historického přehledu *Dějiny křesťanství v Československu*. Jsou bohužel dovedeny pouze do roku 1576, mnoho materiálu připraveného pro další období zůstalo už nezpracováno. Můžeme se alespoň částečně domýšlet toho, co měly další díly obsahovat, vzpomeneme-li na publikace dílčích výsledků studia např. v *Reformačním sborníku I* (1921), *Čeští kacíři 20 let před tolerancí*. Ferdinand Hrejso nestudoval historii soustavně na akademické půdě, svým celoživotním úsilím a poctivostí odborné práce se však skutečným historikem stal a po právu přednášel jako první právě tento obor na nově zřízené Husově československé evanjelické fakultě bohoslovecké v Praze od roku 1919. Byl ztělesněním osobité symbiózy exaktního historického bádání a osobního začlenění do obecnství církve – zcela v duchu české reformace.

František Bartoš (Michálek se psal až po svatbě roku 1916, bylo to příjmení jeho manželky Jarmily) přicházel jakoby z jiného světa. Své dětství a rané mládí prožil v prostředí diametrálně odlišném od svého příštího odborného působení. V pěti letech, v roce 1894, ztratil otce, c.k. okresního hejtmana, jehož ranila mrtvice v souvislosti s Husovými oslavami, kterým bránil. Matka se s Františkem a s jeho třemi sourozenci odstěhovala ke svým rodičům do Turnova, do města, z něhož

² Hrejso, Ferd.: *Dějiny české evanjelické církve v Praze a ve středních Čechách v posledních 250 letech*, Praha 1927.

³ Hrejso, Ferd.: *Dějiny české evanj. církve*, s. 451.

pocházel i Bartošův příští velký soupeř Josef Pekař. V Mladé Boleslavi pak František studoval gymnázium v arcibiskupském konviktu a do Prahy přešel až roku 1905. Do hlavního města odcházel s touhou bojovat proti Masarykovi na obranu římskokatolické církve. V té době však v něm už začaly hlodat jisté pochybnosti, dané v neposlední řadě jeho zájmem o historii. Pokoušel se postupně porovnávat pravdy předkládané k věření s pracemi biblické kritiky. Zanedlouho vnitřní zápas vyvrcholil. I když mladý František ještě formálně setrval v římskokatolické církvi, jeho životní cesta šla už jiným směrem. Nejzřetelnějším dokladem zmíněného obratu byla změna jeho vztahu k Masarykovi. Sám o tom říká: „*Dnes již nedovedu povědět, čím vším pro mne tehdy byl. Byl to však především vliv Masarykův, že, i když jsem se rozešel navždy s církví [rozumí se s římskokatolickou], nepozbyl jsem víry v Boha a prošel jen zcela krátkou epizodou jakéhosi ateismu...*“⁴

Po maturitě začal Bartoš studovat na filozofické fakultě UK dějepis a zeměpis. Počátkem třetího semestru požádal o téma na disertaci. Byla mu nabídnuta možnost: Vratislav I. a Polsko. S rozpaky, ale zcela jednoznačně odmítl; novou nabídku na něco husitského, např. Jakoubka ze Stříbra, už vděčně přijal. Od té doby je to už ten Bartoš, husitský pracovník, jak se sám nazývá a jak je znám v obecném povědomí. Zdrojem a posílením jeho vnitřního trvalého zaujetí byla slova Františka Palackého, že studium památek naší reformace je nejnaléhavějším a nejčestnějším úkolem našeho dějepisectví. O svém vztahu k Palackému na sklonku života píše: „*Palacký se mi stal bezmála otcem, jehož jsem sám téměř nepoznal, poněvadž zemřel, když mi bylo pouhých pět let. Když jsem se po tuhém boji s překážkami domohl možnosti pokusit se o nový obraz doby Husovy a husitské revoluce, jak ji on podal ve vrcholném třetím díle svých klasických Dějin národa českého v Čechách a na Moravě, ... byl Palacký se mnou takřka na každém kroku, neboť jsem pročetl tytéž prameny jako on, pokoušel se o rozluštění záhad, jimiž se trápil již on, a hovořil jsem a radil jsem se s ním a tázal jsem se, co by řekl tomu, kde jsem se pokusil o řešení nové.*“⁵ Tak hovoří F. M. Bartoš po překonání životních potíží, po tom, kdy se konečně mohla na knižním trhu objevit všechna tři jeho souborná díla: kromě knihy *Čechy v době Husově* také *Husitská revoluce I: Doba Žižkova* a *Husitská revoluce II: Vláda bratrstev a jejich pád*. Pečlivá a úmorná Bartošova mravenčí práce vyhledávání a vydávání dosud neznámých pramenů k dějinám husitství je dokumentována hlavně téměř nepřehlednou řadou článků v nejrůznějších periodikách, soupisy literatury a drobnými brožurami. Ne vždycky se podařilo podat poněkud obsírnější komentovaný soubor nově objevených nebo do souvislosti zařazených skutečností.

To vše souvisí se zvláštní životní situací F. M. Bartoše jako osamocené bojovníka. Husitství v chápání Palackého a Masaryka se mu stalo vším. Duchovní obecenství s těmi, jejichž stopy v českých dějinách hledal a nalézal, nebylo však nikdy doplněno obecenstvím sborového zázemí. O to byl zranitelnější, když byl vystaven od počátků své odborné práce nepřátelství a šikanování. Téma, které si Bartoš celoživotně zvolil a důrazně hájil, bylo pro Josefa Pekaře a celou jeho školu nepřijatelné. Bartošovu habilitaci na FF UK nebylo možné prosadit. Bylo tedy jen

⁴ Bartoš, F. M.: Vzpomínky husitského pracovníka, Kalich 1969, s. 24–25.

⁵ Bartoš, F. M.: Vzpomínky husitského pracovníka, Kalich 1969, s. 125–126.

logické, že husitský pracovník, který hned 29. října 1918 vystoupil z římskokatolické církve a brzy potom vstoupil do ČCE, našel možnost pedagogického působení na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké. Odměnil se tím, že provedl důkladný základní průzkum počátků české reformace, na němž bylo možné budovat další poznávání reálií i souvislostí.

V Rudolfovi Říčanovi přichází opět na scénu osobnost svázaná silnými pouty s životem církve, a to i s její vyhraněnou luterskou podobou na přelomu 19. a 20. století. S touto oblastí jsou spjaty i počátky Říčanovy odborné historické práce. Není náhodou, že se v ní autor zabýval výraznou postavou Karla Eduarda Lányho, lutersky zakotveného a niterně zbožného faráře a pak i superintendenta. Říčan působil sám jako farář na sborech ČCE v Třebíči, Hustopečích a posléze v Bohuslavicích nad Metují, měl jistě zvýšené vnímání teologických důrazů tohoto představitele luterského konfesionalismu. Ještě významnější je však skutečnost, že Říčan byl Lányho vnukem. S dědečkem sice již debatovat nemohl, byl v době jeho smrti teprve čtyřletý, v rodině „po meči i po přeslici“ farářské však nebyla nouze o podněty k hlubšímu pochopení. Po odborné historické stránce je v knize velmi zevrubně zpracována dokumentace z mnoha zdrojů. Nesporným přínosem je zachycení dobové atmosféry nejen v luterské církvi samé, ale i pokud jde o její vztahy s církví reformovanou. Stranou zkoumání nezůstalo ani postavení české luterské církve v turbulencích společenského a politického vývoje. Zajímavá je v těchto souvislostech nepřehlédnutelná skutečnost vztahu Karla Eduarda Lányho k české reformaci, kterou pro něho představovala především Jednota bratrská. Přes svůj konfesionálně vyhraněný postoj si byl vědom toho, že obě tolerančním patentem povolené konfese neodpovídaly přání hlásících se evangelíků. Při své přednášce v Gustav-adolfském studentském spolku v Halle roku 1862 pověděl přímo: *„Rádi by se byli přidrželi své České konfese z roku 1575 nebo Bratrské konfese z roku 1535, ale směli se přihlásit pouze k jedné z konfesí uznaných v Německu, Augsburské nebo Helvetské, po nichž mají nyní své úřední označení.“*⁶

Vztah k Jednotě bratrské, která Lánymu zastupovala českou reformaci jako celek, byl zřetelně patrný také u jeho vnuka. Ten zatím už zahájil svou pedagogickou činnost na fakultě, ale vzápětí ho očekávala velká změna v důsledku uzavření vysokých škol za nacistické okupace Československa. Stal se potom jedním z pilířů poloilegální výuky bohoslovců na Synodní radě ČCE, pro něž připravoval svědomitě i skripta.

Po 2. světové válce se stal Rudolf Říčan významným představitelem generace učitelů vycházející z klasické linie christologicky orientované bohoslovecké reflexe. V tomto smyslu chápal i svůj úkol v oblasti církevních dějin. Sledoval pozorně a s vnitřním zaujetím rozhovor české reformace s reformací světovou v 16. století. Svou přejnou pozornost v okruhu českých dějin věnoval zejména Jednotě bratrské a především Komenskému. V předmluvě ke knize *Jan Ámos Komenský, muž víry, lásky a naděje* z roku 1971 sám dobře vystihl svůj postoj: *„V této knížce chceme si Komenského přiblížit z hlediska často málo respektovaného. Komenský se nám jeví*

⁶ Říčan, R.: Mladá léta Karla Eduarda Lányho, Praha 1935, s. 129 (původní německý text zněl takto: *„Gerne hätten sie sich nun an ihre Cofessio Bohemica von 1575 oder an die Cofessio fratrum von 1535 gehalten, allein sie durften sich nur für eine von den in Deutschland anerkannten Confessionen erklären, sei es für die Confessio Augustana oder Helvetica, nach denen sie jetzt ihren amtlichen Namen führen.“*).

*především jako křesťan v samých základech své osobnosti určený zakotvením v Jednotě bratrské jako v nejvýraznější církvi vzešlé z české reformace. Čímkoli se stal na kterémkoli poli své činnosti, plyne z tohoto východiska. Tuto základní skutečnost zde chceme vyzdvihnout, prokázat a rozvinout v přesvědčení, že právě odtud vede cesta k plnému postižení jeho významu i jeho odkazu pro nás i pro budoucnost.*⁷ V Rudolfu Říčanovi se spojila pečlivá historická práce se svědomitostí pedagoga a zejména s hluboce prožívanou klasicky reformační zbožností. To vše mu umožnilo zvýraznit v povědomí svých žáků nově i dědictví Jednoty bratrské.

Amedeo Molnár znamenal nejenom další generační posun, ale v jistém smyslu i základní přelom. Vyrůstal sice v české zemi, k níž měl svůj hluboký vnitřní vztah, byl však už od mládí spojen i s italskými kořeny rodu své matky. To se projevilo velmi výrazně také v jeho odborné práci. Po období studia a soustavného předávání poznatků o mladé církvi a jejím chápání víry se nejprve zabýval zejména velmi potřebnými edicemi významných děl M. J. Husa i dalších představitelů české reformace.

Hranice české historie překročil teprve svým podstatným dílem *Valdenští: Evropský rozměr jejich vzdoru* z roku 1973. Kniha naplněná výsledky svědomitého studia i celou řadou nových podnětů pro evropskou církevní historii byla právem přeložena do italštiny, francouzštiny, angličtiny a němčiny a stala se podnětem mnoha odborných diskusí. V té době už Molnár působil jako profesor církevních dějin nejen na KEBF, ale také na Facolta valdese di teologia v Římě. Vnitřně zaujaté studium obou proudů – valdenství i české reformace – dovoľovalo objevovat souvislosti málo známé, někdy sotva tušené a pokryté zapomenutím. V knize *Slovem obnovená* vydané k čtyřstému výročí České konfese Molnár vystižně v několika větách sdělil své poznání: „*Za podmínek, aspoň v jedné zemi od základů změněných, se husitští radikálové ujmou některých ústředních evangelických intuicí valdenských bratří. Domyslí hlavně jejich odvahu nesmířit se s pokonstantinským vývojem křesťanstva. Přílnou také k jejich přesvědčení, že Ježíšovo kázání na hoře s požadavkem hojnější spravedlnosti, která nárokem lásky přesahuje zvykové i psané právo, je jádrem evangelia a mírou křesťanské přítomnosti ve světě. Nebýt ovšem toho, že se v husitských Čechách první reformace vítězně prosadila a obhájila revolucí, bylo by valdenství nepochybně vyhlazeno v celé Evropě*“⁸. Rozpoznání zřejmé skutečnosti propojení husitů a valdenských (a potom valdenských a Českých bratří) nazval bohužel nepřiliš takticky, ale věcně správně valdensko-husitskou internacionálou. Obě hnutí zahrnoval do pojmu první reformace na rozdíl od druhé, tzv. světové reformace 16. století. Vystihl celkem velmi zřetelně i charakter obojího typu reformace a z toho plynoucí shody a rozdíly. V souvislosti s českou reformací si všímal důrazů tábořského a bratrského bohosloví. Šíře jeho pohledu a znalost mnoha zákrutů dějinného vývoje v českých zemích mu konečně umožnila pochopení zvláštního charakteru skrytého společenství české reformace v období do vydání tolerančního patentu. Nemohu nevpomenout, že při rozhovoru o tehdy ještě pouhém rukopisu publikace *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě* prohlásil: „*To mění pohled na české dějiny. To základní by*

⁷ Říčan, R.: Jan Ámos Komenský, muž víry, lásky a naděje, Praha 1971, s. 9–10.

⁸ Molnár, A.: *Slovem obnovená*, Praha 1977, s. 8.

se mělo dostat ven⁹ (mínil překlady do zahraničí). Bylo to však v roce 1989, kdy mu zbývalo už jen velmi málo času na jakékoliv pokračování tohoto rozhovoru. Amedeo Molnár zůstal vždy bohoslovcem v tom nejvlastnějším slova smyslu. Křesťanská společenství v dějinách zkoumal ne z vnějších znaků a událostí, ale vzhledem k jejich niternému zápasu o autentičnost jejich víry. Propojil zprávy o zápasu tzv. první reformace v evropských zemích tak, že vznikl jednotný proud, který v základních důzrazech nikdy neztratil svou identitu.

Při veškeré rozdílnosti vzpomínaných čtyř historiků nemohu nepřipomenout to, co pokládám za velmi důležité. Všichni se shodovali v určitých významných rysech své práce a svého působení. Mohli tak na sebe v jistém smyslu navazovat a vytvořit hodnotný celek. Ferdinanda Hrejsu lze vidět jako personifikaci autentických potomků husitů a českých bratří, který symbolicky připomínkou České konfese propojil 16. a 20. století a významně přispěl k znovusjednocení církve české reformace. František Michálek Bartoš svou úmornou a nikdy nekončící prací ozřejmil a přiblížil nejstarší vrstvu české reformace – husitství. Rudolf Říčan sledoval českou reformaci, zejména jednotu bratrskou, v jejím rozhovoru s reformací 16. století. A konečně Amedeo Molnár rozpoznal svébytnost tzv. první reformace a provázal českou reformaci s valdenstvím v evropském rozměru.

Co umožňovalo toto přirozené doplňování a rozvíjení poznatků? Vracíme se opět k lidské rovině. U všech mých učitelů jsem se setkávala se čtyřmi výraznými osobnostními rysy.

Především, bylo to úsilí sloužit věci, bez ohledu na osobní výhody. Žádný z nich nezměnil základní zaměření své práce, neupřednostňoval činnost na objednávku, i když by byla bývala výnosnější a výhodnější.

S tím souvisela i další společná vlastnost, pečlivost. Žádný z nich se nespokojil s opisováním už objeveného, ale poctivě a svědomitě podnikali tvrdou lopotu vážné historické práce.

Neméně významné bylo i osobní nasazení. Jejich činnost jim byla součástí jich samých. Byli proto přesvědčiví a důvěryhodní.

Konečně, nikoli však nejposledněji, byla to snaha o věrnost přesvědčení, které vyznávali. Tři z nich byli křesťané vyrostlí v obecnství křesťanských sborů. Ten, jehož cesta byla složitější, nám to však může také dosvědčit v situaci mimořádně nebezpečné, za 2. světové války. Stojí za to si toto svědectví vyslechnout: *„Odpoledne 11. května [1942] setkal jsem se v universitní knihovně s německým kolegou, s nímž jsem měl zato, že jsme spolu navždy domluvili, co jsme se loni prudce srazili. ... Nyní, asi po roce, mě zastavil a přivedl v hrozné rozpaky přívětivou nabídkou, jejíž odmítnutí znamenalo jasný projev odporu proti německé vládě. ‚Je mi tuze líto, začal, jak jste zproletarizován. Vymyslíl jsem proto pro vás řešení, které vám nahradí ztráty z uzavření vysokých škol, aniž bude na vás kdo žádat, abyste psal proti svému národu. Protektor Heydrich založil nadání, z něhož budou dávana stipendia za práce o určitých thmatech. Pro vás mám thema, které vám, myslím, zcela vyhoví: český národ a Řím. Budete si to pracovat bez jakékoliv kontroly a jakéhokoliv spěchu a za to dostanete plný plat a nadto budete moci tisknout, i vaši žáci.‘ Byl jsem tak překvapen, že jsem se stěží zmohl na odpověď... Od počátku byl*

⁹ Osobní vyjádření A. Molnára.

jsem ovšem pevně rozhodnut co nejurčitěji odmítnout... Odpověděl jsem (písemně): „Dovolte, abych se vrátil k naší rozmluvě a poprosil, abyste upustil od svého úmyslu. Vážím si vašich ušlechtilých intencí, ale právě proto pokládám za povinnost říci, že mám důvodné obavy, aby Váš krok neměl pro mne i pro vás následky neblahé. Jakkoli jsem zcela dalek pochybovat o upřímnosti laskavé vaší nabídky, oddával bych se pošetilým ilusím, kdybych chtěl totéž věřit o těch, od nichž myšlenka vyšla. A dopustil bych se neupřímnosti, kdybych Vám to otevřeně neřekl. Čemu Vy snad věřit smíte, já věřit nemohu a musím očekávat, že přijde den, kdy mi bude podán účet, a odepru-li zaplatit, bude se mnou naloženo známým způsobem. Na to vše musím být arci připraven již dnes a věřím, že jsem připraven. Mohl bych si ostatně přát účinnější reklamy pro myšlenky, jimž jsem hleděl sloužit, i pro vlastní jméno než takovýto závěr života?“¹⁰

Německý historik, ač rozzloben, přece naštěstí pro Bartoše návrh odvolal. Mezitím došlo k atentátu na Heydricha a do popředí vstoupily jiné věci.

Je mi osmdesát let a většina mého života náleží 20. století, které se stává zákonitě pro mladší generace více či méně vzdálenou minulostí. V něm se odehrávalo působení čtyř mých učitelů, na které jsem si dovolila jako pamětnice živě vzpomenout. Nezbyvá mi tedy na konci tohoto ohlédnutí než odevzdat je na jejich památku jako kytičku s poděkováním za jejich práci a osobní nasazení.

doc. PhDr. Eva Melmuková

Poznámka:

Po skončení přednášky mi odborný asistent katedry církevních dějin ETF UK Ota Halama, Th.D., mohl sdělit potěšitelnou novinu, že Hrejsou kdysi připravované vydání dalších dílů Dějin křesťanství v Československu bude, doufejme, v dohledné době postupně zpřístupněno veřejnosti.

DOZRÁL ČAS

zamyšlení jubilatky z roku 1993

S blížícím se koncem tisíciletí jakoby dozrával čas rozpoznání a pravdy. Nejde o chiliastické proroctví a naděje, ale o střízlivé a pravdivé rozpoznání skutečnosti, v níž žijeme, a budoucnosti, kterou si jako lidé připravujeme. Týká se to přirozeně lidstva jako takového, ale tento celek vnímá člověk obvykle nejvýrazněji ve svém konkrétním okolí, v zemi, v níž vyrůstá a žije. Pro většinu občanů naší země je to Česká republika, historie, současnost a budoucnost dávných zemí koruny české.

Když dozrává čas, nastává i konec zastírání, diplomatických ohledů a dramatických dvojznačných nápovědí. Dozrání času znamená často i dozrání běhu lidského života. Moudrý člověk má veliké privilegium, možnost odejít ze světové scény důstojně a pravdivě a předat potomkům nezkrášené výsledky svých životních zkušeností. Privilegium této možnosti mají i národní a státní společenství. Je dobré být připraven, pouze život prožívaný pod zorným úhlem tohoto pohledu může být plodný a plný.

Jaká je tedy z tohoto hlediska současná duchovní situace českého národa a České republiky obecně? Na konci dvacátého století je většina obyvatelstva

¹⁰ Bartoš, F. M.: Vzpomínky husitského pracovníka, Kalich 1969, s.74–75.

dezorientována, dezinformována a proto i deformována, pokud jde o vlastní návaznost a identitu. Poslední záchvěvy širší vážné reflexe existenciálních souvislostí českých dějin spadají do první poloviny tohoto století. Potom jsou minimálně dvě generace vedeny metodou povrchnosti a vymývání mozků. Cílem vzdělání jsou dobře fungující roboti s důkladnými znalostmi úzkého oboru, s omezeným rozhledem a s naprostou neschopností vnímání širších souvislostí. Utváření takových jedinců je přirozeným požadavkem každého totalitního režimu, jen takoví jedinci totiž mohou být ovladatelní. Nejvážnější překážkou manipulace je přece samostatné a odpovědné myšlení a rozhodování!

Na prahu devadesátých let svítla naděje, že spolu s reformou ekonomickou a politickou, ano ještě před ní, bude odstartována i tato reforma odpovědné vzdělanosti a rozhledu, formování osobností. Žel, nestalo se tak.

Znalosti lidí střední generace a ještě mladších o minulosti této země jsou otřesně malé, zájem minimální. Vykořenění je téměř naprosté. Hodnocení českých dějin se pohybuje téměř výhradně v extrémních polohách: zjednodušeně označených jako „komunistická“ a „klerikální“. V učebnicích dějepisu přetrvávají s podivuhodnou vytrvalostí některé poučky z dílny dokonce již před lety překonaných sovětských marxistů. Na druhé straně jako nejlepší učebnice roku 1992 v oboru humanitních věd jsou silně tendenční a jednostranné *Dějiny země koruny české*.

Nejde zcela určitě o žabomyší spory mezi různými směry, stranami nebo konfesemi. Jde o základní pravdivost, poznání a poctivé nekamuflované přiznání, jako například:

Je pravda, že husité neměli právo se bránit proti agresí? Pak jsme povinni říci, že byly chybou a snad i proviněním boje našich legionářů, zahraničních vojáků i domácího odboje za druhé světové války. Bylo chybou postavit se proti legitimním panovníkům Zikmundovi nebo Ferdinandovi II.? Pak bylo stejnou chybou postavit se nejen proti Františku Josefovi nebo Karlovi Habsburskému, ale i proti Hitlerovi nebo Gottwaldovi (15. březen 1939 i 25. únor 1948 byly přece formálně, byť ne obsahově, „legální“).

Byl opravdu velký a chvályhodný cíl velmi zbožného Ferdinanda II., když se snažil prospět svým poddaným tím, že je přivede k víře? Proč však potom nebyl stejně velký a chvályhodný cíl sjednotit naše země ve jméno nordické rasy nebo marx.-leninismu? Je opravdu rozhodující umělecká hodnota díla nebo pravdivost jeho vnitřního obsahu? Je-li umělecký projev jako takový, bez vázanosti na pravdivost obsahu, nejvyšší metou této země, pak jsme již jinde, než kam směřovaly nehlubší nosné tradice českých dějin.

Nevolám k novému kulturnímu boji, byl by nedůstojný a nesmyslný. Jde jen o to, mít logickou důslednost a odvahu říci i B, kde bylo řečeno A, a kde opravdu nejde smísit oheň s vodou.

Český národ promluvil v evropských dějinách jako první dvěma silnými specifickými tóny: snahou o pravdivost života a respektem ke svobodě svědomí každého člověka. Pokud je porušen, byť i ve výkladu týkajícím se minulosti, jediný z těchto důrazů, pak je porušena sama identita národa jimi formulovaného. Jde pak

již o jiný národ, který má samozřejmě také své místo mezi jinými. Není však poctivé a proto ani možné se hlásit k tomu, co se na druhé straně nejuje.

Historie této země vedla v důsledcích násilné rekatolizace k tomu, že tento národ odmítá a bude pravděpodobně odmítat křesťanství vůbec, a to i matrikové, které jinde přežívá déle. Hluboce věřící křesťany bez ohledu na církevní příslušnost to neznepokojuje, naopak. Sůl země a kvas nejsou nikdy většinové ve svém prostředí. Je tu však mnoho nebezpečí tam, kde vnějšková vázanost k instituci může zbavovat soudnosti. Vnější zisky byly a také často budou vnitřními a dlouhodobými ztrátami.

Je tedy třeba pokojného, ale jasného rozhodnutí: za čím stojíme. Nelze hrát na obě strany či více stran. Důsledkem bývá ztráta důvěry nás všech.

Dozrál čas. Je třeba se jasně vyjádřit k linii Hus – Komenský – Masaryk, k linii pravdivosti a tolerance i intelektuální poctivosti a lidské přímosti. Přijmout nebo odmítnout, ale se všemi důsledky. Tato výzva a volba stojí před každým člověkem, který má vůbec ještě nějaký vztah k identitě své země a k odkazu českých dějin.

Eva Melmuková

NĚKOLIK SLOV K DRUHÉ ČÁSTI JUBILEJNÍHO SBORNÍKU EVOY MELMUKOVÉ–ŠAŠECÍ

Léta 2013–2021 naplňuje mnoho dějů a reakcí na ně; s tím souvisí i značná část činnosti naší jubilantky v té době. Zahrnuje mnohé podněty, postřehy, závažné teze dotýkající se odkazu a poselství české reformace, přednášky i publikace.

Již podruhé byl vydán *Patent zvaný toleranční* (v roce 2013), jako editorka zpřístupnila v roce 2017 Eva Melmuková–Šašecí v knize *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě* výsledky mnohaleté práce Komise tolerančních přihlášek při Poradním odboru pro historická studia synodní rady ČCE, do té doby přístupné jen v nouzovém sešitovém vydání. Iniciativou jubilantky se utvořila skupina lidí z různých křesťanských tradic a plodem společného úsilí byla kniha *Hlas volajícího na poušti* (2019), kde zájemci mohou sledovat nosné duchovní tradice českého národa.

Eva Melmuková–Šašecí se podstatně angažovala zejména také při zpracování problematiky tzv. mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze (*Causa Mariánský sloup*). Pokračoval samozřejmě i stále hlubší ponor do problematiky české reformace, a to i vzhledem k současnému vývoji ČCE.

V celé druhé části Jubilejního sborníku k Tobě, milý čtenáři, promlouvá výhradně sama jubilantka.

PROHLÁŠENÍ K CÍRKEVNÍM RESTITUCÍM A K POKUSU O ŘEŠENÍ FINANČNÍ ODLUKY CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ OD STÁTU Z 11. 5. 2013

Historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace VERITAS, o. s. se svým názvem zavázala zkoumat odkaz české reformace a přenášet jeho zásady do současného života.

Jako její moderátorka pokládám za svou povinnost vyjádřit se z tohoto hlediska k otázce všestranně diskutované právě v těchto dnech. Jde o tzv. církevní restituce a s nimi spojený pokus o řešení finanční odluky církví a náboženských společností od státu.

V této souvislosti je zřejmé, že jde o zcela zásadní rozhodování a sebeuvědomění každého církevního společenství. V podstatě můžeme rozlišovat dvojí orientaci: církev jako instituci, která bez vnějšího zajištění své existence se domnívá, že nemůže splnit své poslání, a církev jako obecenství v Ježíši Kristu, které cestu kříže a vzkříšení, vnější zranitelnosti a vnitřního pokoje vzalo vážně, byť za to platilo jakoukoli cenu.

Česká reformace svým živým odkazem stále přítomná v dějinách naší země (ať oficiálně či neoficiálně) od počátku 15. století, se snažila v mezích možností volit vždy druhou alternativu.

Církev hlásící se k české reformaci procházejí od minulého roku nelehkým obdobím zásadního rozhodování. S odkazem této reformace nejsou slučitelné zejména tři věci:

1. Zásadní otázku postupné finanční odluky státu a církví (tj. nápravu stavu způsobeného vnučenými církevními zákony z roku 1949) nelze v reformačních církvích řešit bez projednání a souhlasu většiny členské základny.
2. Nelze slučovat různorodé záležitosti, tj. restituci, na níž mají poškození morální nárok a která by měla být adekvátní občanským restitucím, a přípravu finanční odluky církví a státu.
3. Potomci české reformace nezískali nikdy žádné restituce za zkonfiskovaný majetek. „Cizí peníze“ bez připomínky této souvislosti nelze s dobrým svědomím jako velkorysý dar přijmout.

Za dané situace v současné společnosti je ovšem jasné, že ekonomické ohledy jsou mocným argumentem. I církevní instituce, v něž se pravděpodobně na podzim 2013 promění i mnohé z církví hlásících se k české reformaci, mohou hrát svou dobrou úlohu mezi dalšími společensky prospěšnými organizacemi. Ti, kteří s tímto vývojem ze zásadních důvodů nesouhlasí, by je neměli torpédovat. Nelze však hájit nehajitelné, nelze předstírat cestu Ježíše Krista, když jde o záležitost vázanou především na velmi pozemské a dočasné ohledy.

Křesťané napříč církevním spektrem, pro které je jejich víra živou skutečností, jako tomu bylo v chápání české reformace, půjdou prostě dál podle hlasu svého svědomí a Bůh jim ukáže cestu.

doc. PhDr. Eva Melmuková

OTEVŘENÝ DOPIS EVOY MELMUKOVÉ SYNODNÍMU SENIOROVI ČCE

v Telči 6. listopadu 2013

Vážený bratře synodní seniore,

obracím se na Vás v předvečer 95. výročí znovusjednocení církví české reformace v ČCE s naléhavou žádostí a prosbou. Přečtěte si, prosím, znovu mé prohlášení z května 2013 (Kostnické jiskry č. 18/2013) a zvažte, zda nám Bůh nedává příležitost k hlubší reflexi naší situace. Nelze už změnit vše, ale mnohé nasvědčuje tomu, že dojde ještě k určitým jednáním napříč politickým i církevním spektrem. Pokusme se v odvaze víry, v naději proti naději, dopracovat jediný poctivý a důstojný model programu ČCE, model B; „cizí peníze“ vraťme dárci, nebo je alespoň zcela předejme potřebným. Záležitost postupné odluky třeba proto nakonec dopadne zdánlivě ještě bezvýhodněji, ale církve Ježíše Krista opravdu není firma ani pouhá světská instituce. Víím, že člověk musí počítat s reálnou situací a zvládat ji, a to jistě dělal i onen člověk, který měl dobrou úrodu a dalo mu pak mnoho přemýšlení a práce, jak postavit stodoly (L 12,16nn), jenže... Uhájíme církevní instituci, které lidé nebudou věřit.

Píši Vám ve vzpomínce na Vašeho otce, myslím, že by mi v této věci rozuměl. Jistě by chápal, že člověk po osmdesátce se opravdu blíží k okamžiku, kdy veškeré dočasné propočty i nepodstatné ohledy mizejí, a že proto pro svědomí prostě nemohu jinak než sdělit Vám i dalším bratřím a sestrám svou naléhavou připomínku. Tento dopis posílám jako otevřený, aby Vás mnozí mohli modlitebně podpírat.

Přeji Vám hodně moudrosti a síly od Pána Boha.

Sestersky zdraví

dr. Eva Melmuková

Poznámka:

Dopracovaný model „B“ představuje řešení, kdy by sbory ČCE nepočítaly s restitučními náhradami pro plat kazatele ani pro svůj rozpočet, ale celá částka byla věnována potřebným.

ZÁPAS CÍRKVE ČESKÉ REFORMACE O VLASTNÍ IDENTITU (2014)

I. Církev bez restitucí – svědectví křesťanů, tvůrců tolerančních sborů z r. 1782

Léta 1782–1784 jsou obdobím zásadního přelomu – něco končilo a něco naopak začínalo.

Pro lepší pochopení této proměny je třeba si přiblížit realitu života dané doby. Jak ji prožívali lidé, kteří tvořili první toleranční sbory? Připomeňme si je v typických situacích: v plně evangelických a smíšených rodinách v centrální oblasti hustého evangelického osídlení nebo v okrajových oblastech, a to jako rodiny nebo pouhé jednotlivce.¹¹ Nezapomeňme přitom ani na pastory a učitele včetně jejich rodin. Všichni museli počítat s existencí za určitých předem stanovených podmínek.

Na většinu obyvatel dopadala pravidelná zátěž placení kontribucí a vykonávání robot, odevzdávání církevních desátků a případně štoly v případě křtů, oddavek či pohřbů. Pokud měly rodiny děti školou povinné, existovala povinnost odevzdávat učitelům tzv. sobotales.¹²

Pro toleranční evangelíky k tomuto základnímu všeobecnému břemeni, od něhož ani v případě církevních dávek římskokatolické církvi nebyli osvobozeni (byť jejich služeb neužívali), vyrůstaly hmotné povinnosti další, těžko zvládnutelné. Byli povinni si postavit modlitebnu a obydlí pastora, tohoto pastora si povolat a zajistit mu plat, většinou zčásti v penězích, zčásti v naturální formě. Někde k těmto nákladům přibyla i starost o vlastní školu a zabezpečení existence učitele.¹³

To, co v římskokatolické církvi zajišťovali patroni, případně náboženský fond zřízený Josefem II. ze jmění zrušených klášterů,¹⁴ si museli toleranční evangelíci hradit v plném rozsahu sami. Odnikud nedostávali žádné dotace, nikdy nedošlo k žádným restitucím, i když to byla naprosto zřejmá záležitost (např. známé „Pražské Jezulátko“ je v základu kostel, který si postavili němečtí luteráni v letech 1611–1613,¹⁵ právě tak jako kostelík sv. Ducha na jihu Českomoravské vrchoviny z roku 1609 zbudovali zase evangelíci čeští).¹⁶

Jak tuto situaci toleranční evangelíci zvládali? Samozřejmě velice těžko, lze pokládat přímo za zázrak, že se za těchto okolností toleranční sbory vůbec objevily. Jejich situace, a to nejenom ve vzpomenuuté souvislosti, se v podstatě rovnala situaci římskokatolické církve po roce 1948. To, co bylo ve dvacátém století vnímáno jako nejhorší útlak, bylo na konci 18. století přijímáno jako vysvobození.

¹¹ MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční, 2.vydání, Neratovice 2012, s. 147nn, 155nn, 165nn.

¹² vzhledem k propojení státu a římskokatolické církve znamenaly povinnosti k oběma těmto subjektům stejně vymahatelný závazek

¹³ blíže viz MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční, 2.vydání, Neratovice 2012, s. 225nn, 250nn.

¹⁴ z tohoto fondu, nazývaného Náboženská matice, se mj. hradila také výstavba nových kostelů v místech, kde vzrostl počet obyvatel

¹⁵ OTTER, Jiří. Prahou po stopách české reformace, Praha 2001, s. 96–97.

¹⁶ blíže viz MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční, 2.vydání, Neratovice 2012, s. 168, 170, 174–175.

Potomci české reformace byli proto zkušenější a na ztížené podmínky připravenější. Jak k tomu došlo? Potřebné vysvětlení souvisí právě s proměnou let 1782–1784.

Je třeba vycházet z dvojího chápání církve, na něž v dávnější historii už upozornili např. valdenští a náš Petr Chelčický. Církev jako obecenství je tam, kde nutná organizační struktura tvoří prostě pomocnou síť (příklady: valdenští, česká reformace, rakouští a francouzští evangelíci za pronásledování 18. století). Církev jako součást správního, resp. mocensko-vládního aparátu je tam, kde existuje v propojení se státní mocí (příklady: římsko- a řeckokatolická církev, pravoslavné církve, církve oficiální světové reformace).¹⁷

Po vydání tolerančního patentu se v Čechách a na Moravě ve dvou letech v zásadě proměnila předtoleranční církev jako obecenství v církev jako součást správního aparátu, i když druhořadou.¹⁸

Se situací, způsobenou touto proměnou, zápasí církev hlásící se k české reformaci dodnes. Projevilo se to zřetelně hned po roce 1918; problematika není vyřešena ani v současnosti.

II. Zápas církve české reformace o vlastní identitu po roce 1918

Vzápětí po vyhlášení státní samostatnosti 28. října 1918 se vytvořilo ústředí ze zástupců luterské i reformované církve, které stálo v čele dosavadního sjednocovacího úsilí. Tento Ústřední výbor českých evangelíků, který si vytyčil jako úkol znovusjednocení tolerančním patentem uměle rozdělených potomků české reformace, chtěl navázat na v roce 1609 sjednocenou „Českou církev podobojí podle řádu administrátorova a seniorova“. Společným základem znovusjednocené církve měla být Bratrská a Česká konfese (proto byl nakonec stanoven její název Českobratrská církev evangelická). Na 17. a 18. prosince 1918 byl svolán generální sněm, který sjednocení potvrdil.

Od samého počátku v této církvi soupeřily dvě tendence. Základní orientací vzhledem k dozrávání linie české reformace v předtoleranční církevním společenství byl návrat k církvi jako obecenství. Realitou však byla dosavadní struktura dvou protestantských církví, formálně zrovnoprávněných od roku 1861 s církví římsko-katolickou. V tomto posledním období života v rakousko-uherské monarchii měly obě evangelické církve určitý podíl i na financování ze strany státu. Vzhledem k tomu bylo logické, že usnesení I. synodu ČCE v roce 1921 zní v bodu 7 takto: „Vyslovujeme se proti takové rozluce církve a státu, která historickou osobnost církvi ničí, proměňuje je v pouhé kultické spolky, zbavuje je majetku a znamená v podstatě ubíjení jejich činnosti.“¹⁹ V bodu 18 se uvádí: „Kostely a jiné budovy, jakož i veškerý majetek církevní, pokud byl získán dary a příspěvky členů církve a souvěrců, buď církvi ponechán.“²⁰ V pozadí těchto formulací je obava z církvim nepřátelské odluky, realizované v roce 1904 ve Francii. Tam bylo provedeno opravdu rychlé a zásadní odtržení církví od jakýchkoli státních příspěvků, církevní budovy byly zestátněny,

¹⁷ MELMUKOVÁ, Eva. Otázka kontinuity české reformace do počátku toleranční doby, in: *Studia comeniana et historica*, Uherský Brod 2008, s. 252–259.

¹⁸ Stručné přehledné zdůvodnění vzhledem k roku 1784 viz MELMUKOVÁ, Eva. Patent zvaný toleranční, 2. vydání, Neratovice 2012, s. 230.

¹⁹ Deset let Českobratrské evangelické církve 1918–1928, Praha 1928, s. 41.

²⁰ Deset let Českobratrské evangelické církve 1918–1928, Praha 1928, s. 42.

sbory a farnosti se měly nadále organizovat jako kultová a bohoslužebná sdružení, školství mělo být pouze laické, nikoli církevní. Odluka narazila na tvrdý odpor zejména římskokatolické církve, francouzští protestanti přijali zákon bez větších problémů, pouze si v průběhu let zajistili dovolení přijímat dary a odkazy a mít jmění, z něhož by rostl finanční základ církevní organizace. Víme, že protestantismus ve Francii, s historickou zkušeností obdobnou naší, přetrval dodnes a kromě života ve vlastní zemi se stará i o misijní činnost v zahraničí, často velmi vzdáleném.

Jedna z nejvýznamnějších osobností ČCE ve dvacátých letech 20. století, novozákonník profesor dr. František Žilka, velmi litoval, že k odluce u nás nedošlo už v roce 1918. Píše přímo: *„Československá republika promeškala psychologický okamžik ku provedení rozluky hned po převratu v říjnu 1918. V revoluční náladě a Revolučním Národním shromáždění bylo možno přijmout zákon rozlukový. Vím velmi dobře, že v náhlém spádu událostí nebylo kdy, aby takový zákon mohl být propracován v podrobnostech. Ale bylo by stačilo odhlasovati zákon o jediném paragrafu, který by prohlašoval zásadní rozluky a ukládal budoucí vládě promyslití jednotlivosti a uskutečnití je prováděcím nařízením.“*²¹

Odluku tedy Žilka považuje za přirozený způsob koexistence církví a státu: *„Stává se přirozeným přesvědčením, že každá církev si má hraditi své potřeby z příspěvků vlastních příslušníků. Prostý zdravý rozum vede k uznání, že tento způsob jest jedině spravedlivý. Nelze přece nikoho nutiti, aby z jeho peněz proti jeho přesvědčení byl udržován kult, se kterým nemá nic společného, ano který pokládá za nepřipustný pro sebe a pro celek. Jest divné, že církev neuznává tohoto velmi pozitivního pravidla. Svědčí to o malém sebevědomí církve, ano svědčí to o nedostatku jemného, mravního svědomí, o nedostatku smyslu pro spravedlnost i rovnoprávnost. Je to projev násilnosti se strany nahodilé většiny.“*²² Samozřejmě, pokračování praxe z doby Rakousko-Uherska, vyžadované římskokatolickou církví, bylo nepřekonatelnou překážkou řešení otázky odluky: *„Československá republika dneška nemá samostatného a nového stanoviska v otázce úpravy poměru mezi státem a církví. Nejen formálně převzala a zdělila takový stav, který byl v Rakousku před válkou; totiž věčně pokračuje na přejatém katolickém podkladě. Odtud rostou všechny obtíže“*²³ *„Jest arci pravda, že církve evangelické a československá přijímají od státu příspěvek na své potřeby. Zdá se to nedůsledností a jest jí opravdu, když proti principům protestantismu a svobodného církevnictví tyto církve trvají na stavu, podle kterého se jim dostává státní subvence. Sluší však míti na paměti, že tato nedůslednost jest pouze následkem neorganického vývoje v poměru mezi státem a církvemi. Dokud katolická církev dostává státní příspěvky, bylo by sice velkým gestem se strany ostatních církví, zřít se jich. Znamenalo by to přímou podporu katolicismu a sesílení jeho posic. Nikdo přece vážně nečeká od katolicismu, že by se velkomyslně vzdal státní podpory, kdyby ostatní církve z důvodů svědomí na ni resignovaly. Kdyby to učinily, nastal by zajímavý stav, že by malé a finančně slabé církve drobných lidí hradily své potřeby samy, a bohatá katolická církev se svými velkostatkami a milionovými fondy brala státní podpory dál.“*²⁴

²¹ Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 22.

²² Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 15.

²³ Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 11.

²⁴ Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 17.

V usnesení I. synodu ČCE z roku 1921 je nakonec ještě bod 19: „*Budiž zákonem umožněna restituce majetku předbělohorské evangelické církve, který jí byl po Bílé hoře konfiskován.*“²⁵ Žádná restituce nikdy provedena nebyla.

V září roku 1923 se konal I. sjezd československých evangelíků v Praze. Při té příležitosti v jednání IV. sekce „*Idea české reformace a čsl. stát*“ zazněla mj. tato slova: „*Čsl. evangelíci pokládají vztah mezi církví a státem, jak se vyvinul v zemích římských, za přežitek středověku a překážku zdravého vývoje. Jejich programem jest taková úprava vzájemného poměru, aby svéráz a svoboda obou činitelů byla zachována a zaručena. Jsou pro rozluky církve a státu. Tuto rozluky si arci nepředstavují tak, aby se stát vzdal všech práv a římsko-katolická církev podržela veškeré výhody, výsady, državy, nebo tak, aby evangelické církve státem uznané v důsledku svého principiálního stanoviska se zřekly všeho, co jim dosud zjednávalo aspoň částečnou rovnoprávnost s církví římskou, kdežto římská církev by via facti setrvala ve svém dosavadním postavení.*“²⁶

V prvních letech samostatného státu byl ČCE na základě tzv. protestantského patentu z roku 1861 vyplácen státní příspěvek na věčné potřeby církevní správy a funkční platy ústředních orgánů.

V roce 1926 byl nastolen požadavek tzv. kongruy. Jde o pravidelný státní doplněk ke služnému církevních funkcionářů. Proti tomu se tehdy vyjadřoval František Žilka takto: „*Žádná z evangelických církví na příklad neuznává a nechce, aby její funkcionáři byli pokládáni za zaměstnance státní a řazení do této kategorie. Netouží po tom ani církve československá. Všecky ostatní církve spolu s tím zamítají systém kongruový, podle kterého stát by z části nebo plně platil a vydržoval jejich duchovní,*“²⁷ „*V zásadě žádáme, aby rozluka přivedla takový právní stav, podle kterého by si každá církev hradila své potřeby z příspěvků vlastních členů. Než se to uskuteční, pokládáme za spravedlivý nárok rovnoprávnosti, aby stát přispíval ostatním církvím a bezkonfesijním organizacím přiměřenou částkou. Ale protestujeme proti tomu, aby se to dalo ve formě kongruy, která zavazuje stát k povinnosti vydržovati duchovní jako své zaměstnance a tím utužuje vztah mezi státem a církvemi.*“²⁸

Kongruový zákon byl však přece ještě v roce 1926 vydán a tím byl všem církvím zajištěn stabilní každoroční příjem.

Tím se stalo méně naléhavým dotování společné pokladny, kterou generální sněm v roce 1918 zřídil pro případ možné odluky. I v první době po jejím zřízení se ovšem zjišťovalo, že příjmy jsou zcela nedostatečné v porovnání s požadovanými náklady, protože obětavost sborů neodpovídá potřebám.

Poté došlo k zásadnímu zvratu v poměru církví a státu až v roce 1949 přijetím církevních zákonů po Únoru 1948. Všechny církve, pokud přijetí zákonů neodmítly, se dostaly do přímé závislosti na státu a jejich duchovní se tím stali státními úředníky, byť neplnohodnotnými a špatně placenými. Většina církví tehdy kapitulovala pod hrozbou přímého mocenského zásahu.

²⁵ Deset let Českobratrské evangelické církve 1918–1928, s. 42.

²⁶ I. sjezd československých evangelíků ve dnech 27.-30. září 1923, Praha 1923, s. 74–75.

²⁷ Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 16–17.

²⁸ Mezi státem a církví (obsah přednášky prof. dr. Fr. Žilky), Praha 1926, s. 18.

III. Cesta k odluce církví a státu v období České republiky

Česká republika zdělila vzhledem k církvím (včetně náboženských společností a židovské obce) stav na základě církevních zákonů z roku 1949. I když byl přirozeně nastolen stav svobodných církví ve svobodném státě, pokud jde o platy duchovních, zůstal i nadále v podstatě zachován stav daný uvedenými zákony. Církev dokonce ještě v posledním období jednotného Československého státu získaly v restituci část církevních budov. K restituční teče však byla ještě dlouhá cesta. Po nekonečných jednáních byla konečně v roce 2012 urychleně sjednána dohoda mezi církevními subjekty a židovskou obcí na straně jedné a českým státem na straně druhé. Tato dohoda narazila u široké veřejnosti nejen pro výši finančních odškodnění, ale především pro svou neprůhlednost. Spojuje v sobě dva odlišné prvky: restituční nároky a odluku státu a církví.

Odluka je tedy konečně skutečně přede dveřmi. Přehledné a jasné by bylo, kdyby stát po určité oboustranně dojednané období postupně snižoval svůj příspěvek církevním subjektům, protože většina z nich byla poškozena ve svém rozvoji nejen konfiskacemi, ale především atmosférou militantní ateistické státní orientace. Tento projekt postupného přechodu k samofinancování by neměl být v žádném případě spojován s restitucemi za zkonfiskovaný majetek, který nelze vydat v naturální formě.

V dané souvislosti se však projevuje především veliký rozdíl v sebeuvědomění jednotlivých církví. Církve institučního typu potřebuje zajištění svého významu ve společnosti a odpovídající ekonomické zázemí. Takovou církví je bezesporu největší z církví v ČR, římskokatolická. ČCE je v podstatně složitější situaci. Zákonitě se v ní projevuje a zápolí dvojí princip. Vlastní, původní a vždy znovu objevovaný a prosazovaný, je církve jako obecnství. Faktickou návazností na rakousko-uherské církevní zákony se však dostala do situace církve institučního typu, vázané na stát. V cestě osvobození se z této závislosti ji hned na počátku její samostatné existence bránil jednak ohled na Slovensko, vázané ještě pevněji instituční strukturou, jednak vědomí, že by jí osvobození znevýhodnilo v porovnání s církví římskokatolickou, která je přirozeně odmítala. Dnes, kdy odluku lze chápat jako blízkou realitu, vyvstává otázka vlastní identity mimořádně naléhavě. ČCE se ocitla na rozcestí: pokračování ve směru instituční církve znamená ekonomické zajištění za cenu ztráty vlastní identity. Volba církve jako obecnství znamená zachování této identity za cenu velkého rizika.

Eva Melmuková

SLOVO MODERÁTORKY **EVY MELMUKOVÉ** NA ROZLOUČENOU (2016)

Stojím tu dnes naposled jako moderátorka naší historické společnosti, můj věk už převýšil věk obou mých předchůdců v této funkci. Otec zakladatel bratr dipl. tech. Kristoslav Říčař byl v poslední době zdravotně postižen natolik, že už prakticky nemohl vycházet z domova, byl však s námi stále ve spojení. On to byl, který na počátku sestavil výmluvný kryptogram:

V
V E R I T A S
S

Pravda = síla. Za tímto heslem jsme vždycky šli. Otec pokračovatel dr. Vladimír Sakař byl ve službě moderátora až do svého odchodu na věčnost. I přes veliké obtíže, které mu působila vážná nemoc, nepřestal aktivně spolupracovat až do chvíle, kdy mu obrazně řečeno pero vypadlo z ruky.

Mám vzácnou příležitost předat štafetu ve chvíli, kdy díky Bohu je mi dopřáno být ještě schopná aktivně pomáhat činnosti VERITAS. Jsem však přesvědčena, že by v mém případě nebylo vhodné čekat na úbytek sil, který se žádnému ve stáří nevyhýbá.

Zbyla jsem z generace zakladatelů VERITAS v činném působení už sama a ráda se přiřadím k těm, kdo z mých generačních přátel zůstávají věrni, ve stálém spojení a spolupráci dle možnosti a sil.

Pokládám však za potřebné, abych za naši pomalu odcházející generaci připomněla něco z toho, proč a čím jsme před čtvrt stoletím začínali. Učiním to v dnešní přednášce, která bude proto i určitým odkazem a posláním.

STRÁŽCI POKLADU (2016)

poslání historické společnosti VERITAS dnes a zítra

V jednom ze zfilmovaných příběhů Vinnetoua a Old Shatterhanda, které byly naší i ještě následující generaci většinou blízké, je mj. také scéna, kterou v naší souvislosti připomenu.

Vysoko v horách, na nepřístupném místě za jezerem, je uložen indiánský poklad. Přístup k němu hlídá starý indián, strážce pokladu. Dbá na to, aby se z pokladu čerpalo jen pro zcela zřejmé, nejvážnější záležitosti.

O umístění pokladu se dozví skupina kořistníků, jimž ekonomika už nejen zakryla, ale docela zlikvidovala etiku. Někteří z nich se dostanou až k ústí jeskyně, v níž je poklad ukryt. Starý strážce jim brání ve vstupu, ale je surově odmrštěn. Umírá, ale současně se dává do pohybu složitý mechanismus, který dobyvatele pohrbí uprostřed zlata.

Proč tento příběh připomínám? Vysvětlení je zřejmé už z titulu této přednášky. Je třeba si ovšem ujasnit co je tímto pokladem, čím je ohrožen a , samozřejmě, co z toho rozpoznání vyvodit, jak jednat.

Co je tedy tento poklad, který máme střežit? V názvu naší historické společnosti je to dostatečně jasně vyjádřeno: odkaz české reformace, který nemáme přestat aktualizovat ani dnes, ani v budoucnosti. Co je však jádrem tohoto odkazu? V naší souvislosti je nutno dobře chápat základní rozdíly historicky existujících církevních společenství, zejména dva základní dělicí prvky.²⁹

Jde jednak o danou církví zprostředkovaný či bezprostřední vztah k Bohu. V prvním případě se u nás jedná především o církev římskokatolickou, v druhém případě o církev vycházející z reformace ve všech jejích podobách.

Dalším významným dělicím prvkem je rozpoznání, zda jde o církev instituční nebo neinstitutní. První z nich je organizována „shora“, tj. hierarchicky, má své centrální vedení, které zajišťuje její smysluplnou existenci. Na tomto principu jsou

²⁹ Podrobněji o tom „Otázka kontinuity české reformace do počátku toleranční doby“, in: *Studia comeniana et historica* XXXVIII/2008, č. 80, s. 252–259.

založeny i obě velké reformační církve 16. století, luterská a reformovaná. Naproti tomu se setkáváme i s církví neinstituční, tj. se společenstvím vzájemně propojených středisek křesťanů, kde však spojení neznamena hierarchickou strukturu, ale spíše síť s mnohostrannými vazbami. To je případ církve (vlastně církví – dle novozákonních textů bylo církví každé velké či menší společenství křesťanů kdekoli) v prvním století, později samozřejmě i valdenských a potom české reformace, jak pokračovala až k tolerančnímu patentu v 18. století.

A jsme u jádra celé věci: odkazem české reformace je právě toto živé neinstituční církevní společenství s bezprostředním vztahem k Bohu. Neznamena to, že křesťan v duchu české reformace odmítá jakoukoli organizovanou strukturu, ta je mu však pouze pomocnou, služebnou záležitostí. Může se měnit, může být vystavena zkouškám, nemůže se nikdy stát základní oporou. Česká reformace pochopila a prožila svobodu těch, jejichž oporou je pouze Bůh sám. Toto vědomí české reformace zůstalo zachováno v dobách pronásledování v 17. a 18. století, v období ústrků toleranční doby a přetrvávajícího umělého rozdělení v 19. století, zřetelně se projevilo v ČCE v první polovině 20. století a zůstávalo živé až donedávna.

Jubilejní rok M. Jana Husa probíhal už ve změněné situaci. Přijetí zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi (schválen dne 8. listopadu 2012) vytvořilo situaci, kdy žádná z církví hlásících se k české reformaci v České republice nemůže už být jejím autentickým vyjádřením. Neznamena to samozřejmě, že by česká reformace nebyla i nadále živou a rozvíjející se skutečností, nemůže však už být spojována s žádnou oficiální církví.

Zde je ovšem nutné zdůvodnit toto konstatování. Proč jde o tak závažnou změnu, v čem spočívá základní překážka? K tomu je třeba alespoň stručné vysvětlení.

Zásadní otázkou je, má-li být církev svázána se státem. Naše toleranční církve byly, byť jako druhořadé instituce, do této vazby začleněny. Po roce 1918 se silně ozývaly hlasy, aby sjednocená ČCE byla zcela svobodná.³⁰ Odluka státu a církví byla i záměrem T. G. Masaryka. Nedošlo k tomu zejména s ohledem na římskokatolickou církev na Slovensku, kde hrozilo znemožnění existence tehdejšího Československa. Volná vazba se státem se stala bezprostřední po roce 1949; důsledky takto vzniklé situace a poměru státu a církví se řešily po roce 1989 velmi pomalu, až přišel vzpomenuť rok 2012. Otázka oprávněných restitucí církevního majetku je samozřejmě v zásadě správná, neměla se však nikdy spojit s odlukou církví a státu takovým způsobem, aby mohly vznikat nejasnosti. S tím souvisí i ono osudové rozhodnutí přijmout jako dar podíl z tzv. restitučních náhrad římskokatolické církve. Toto rozhodnutí učinily všechny církve v České republice včetně Židovské obce (svůj postoj dodatečně revidovali jen baptisté). V tom okamžiku ztratily svou suverenitu a staly se závislými na svém dobrodinci. Církve hlásící se k české reformaci tím navíc dosvědčily, že už se obávají spolehnout na Boha jako na jedinou skutečnou oporu, jak to činili jejich předkové po dlouhá staletí. Rozhodly se zajistit si budoucnost samy, a to i za cenu podřízení se záměrům, které jim

³⁰ ŽILKA, František. Mezi státem a církví, Praha 1926; I. sjezd československých evangelíků ve dnech 27.–30. září 1923, Praha 1923.

nejsou vlastní. Historická společnost VERITAS včas varovala, ale marně.³¹

Co z toho vyplývá? Něco už můžeme pozorovat. Vrací se pomalu, ale jistě mnoho z atmosféry před první světovou válkou. Vedle prezidenta a ústavních činitelů představitel římskokatolické církve, vděčně evangelíky přijímané ignaciánské exercicie, znovuobjevené poutě a mnoho dalšího. Co nedokázali násilím vítězové pobělohorské doby, to učinily církve hlásící se k české reformaci včetně ČCE samy sobě svým vlastním přičiněním.

Jak lze v této situaci jednat? Je to zcela prosté a známe to z evangelií. Křesťané mají být solí, kvasem – prostě tu být a neztratit slanost, schopnost prokvasit těsto. Uprostřed všelijakých zmatků záleží na integritě každého jedince, který svou naději opravdu složil v Bohu stejně jako M. Jan Hus, Jan Ámos Komenský a mnozí další. Je třeba pokračovat v práci, předávat aktualizované dědictví české reformace dalším generacím. Pokud se tohle bude dít, naplní i historická společnost VERITAS svůj úkol.

Pokud by to dělat nestačila, nemohla nebo nechtěla, nechť raději se ctí odejde ze scény života v naší zemi. Čtvrt století její existence už vydalo mnohé dobré plody, které by neměly být znehodnoceny. Věřím však, že mnohé ještě přijdou. A ty z nás, kteří a které společné dílo neopustí, bude posilovat řetěz modliteb minulých i budoucích generací.

dr. Eva Melmuková

PROMĚNA CIVILIZACÍ KOLEM STŘEDOZEMNÍHO MOŘE A V EVROPĚ (2017)

Pardubice, 18. 3. 2017

Úvodní informace: toto není přednáška, ale podklad pro zamyšlení a diskusi. Proč právě toto téma? Na všech stranách zaznívají znovu a znovu hlasy, že si se současnou dobou nevíme rady. Něčeho se obáváme, něco musíme zachraňovat – všechno je nekonkrétní a příznačné pro doby velkých přelomů v dějinách lidstva. Jako historička, která i ve zkušenostech vlastního osobního života prošla obdobími od První republiky – Československa – přes Protektorát, květnové povstání 1945, Únor 1948, padesátá léta, rok 1968, dvacetiletí normalizace, sametovou revoluci 1989 a následný vývoj až podnes, pokládám za potřebné sdělit se se všemi, které diskutovaná problematika zajímá, o své poznatky a vnímání dané tematiky. Pro přehlednost uvedu pouze základní schéma, které budu komentovat.

Střídající se civilizace kolem Středozemního moře a v Evropě jsou jediným celkem na zeměkouli, který má tendenci neuzavírat se jenom ve své oblasti, ale pronikat do dalších prostorů ne pouze (i když ovšem také) za účelem jejich dobytí, ovládnutí a využití, nýbrž také pro předání něčeho podnětného pro další rozvoj lidské společnosti. Budeme to sledovat na konkrétní existenci čtyř historických celků; na prahu pátého teprve stojíme.

1. Kultura „úrodného pŭlměsíce“ (řeky Nil, Eufkrat a Tigris)

Nejde pouze, jak se zjednodušeně chápe, o Egypt a Mezopotámii (Akkad, Sumer, Asýrie, Babylonie, Persie), ale rovněž o Krétany, Chetity, Féniciány a Izraelity. Tyto kultury, různě se střídající, můžeme pozorovat v rozmezí 4. tisíciletí ante – 4. století post (do výbojů Alexandra Makedonského).

³¹ viz Prohlášení z 11. 5. 2013.

Dalším generacím předaly písmo, základy vědy (matematika, astronomie), legislativu, písemnictví, stavitelství a architektury.

Mezi různými polyteistickými náboženskými systémy se postupně vyvíjel i první monoteistický systém (Izrael), který se stal hnacím motorem počátku snah o misijní působení.

2. Antická kultura

Běžně je míněna kultura řecko-římská, i když přirozeně je nutno mít přítom na mysli i její bezprostřední zdroje (zejména vyspělou kulturu Etrusků v Itálii). Symbolickým počátkem jsou první olympijské hry (776 ante); v této době ovšem ještě doznívá (a to po čtyři století) epocha předešlé, výše zmíněné civilizace. Ukončením je, opět symbolicky, zánik říše západořímské v roce 476 post.

Antická kultura předala dalším generacím filozofii a systematický základ vědeckého zkoumání, právní řád a prvotní organizaci občanského života.

Vzniklo druhé monoteistické náboženství – křesťanství (kristovci od slova Kristus, ne od slova křest). Vyznavači až do 4. století žili často ve skrytu a byli ohroženi pronásledováním.

3. Kultura středověké Evropy (včetně dalších oblastí kolem Středozemního moře)

Stěhováním národů, univerzální církevní organizací v čele s papežem a mocenským systémem západo- a středoevropských panovníků se postupně vytvořil centrální vývojový útvar, na jehož východním okraji ležela i území spojená s malo- a předosijskými oblastmi a se severoafrickým pobřežím.

Symbolickým počátkem je pád říše západořímské roku 476, ukončením vynález knihtisku a objevení Ameriky na konci 15. století.

Kultura středověké Evropy předala dalším generacím podněty k vnímání přesahu lidského života, vzdělávací soustavu s významnou sítí univerzit a počátky organizované sociální práce.

Křesťané v dominantní celoevropské organizaci se už pro víru sami nerozhodovali, byli k církevní instituci prostě přiděleni hned po narození a byli potom nuceni se řídit jejími pravidly a nařízeními. Ti, kteří zápasili o svůj vlastní životní postoj a rozhodnutí, byli zpravidla ohroženi pronásledováním a proto nuceni žít ve skrytu.

V tomto období se v Přední Asii zrodilo i třetí monoteistické náboženství – islám. Proniklo i do severní Afriky a na Pyrenejský poloostrov, kde se zejména v 10. století projevilo velmi kultivovaným způsobem. Jihovýchod Evropy ohrožovala primitivnější forma islámu, která vyvrátila říši byzantskou (nástupkyni říše východořímské) roku 1453.

4. Euroamerická kultura

(s přihlédnutím k převážně muslimské kultuře v Malé a Přední Asii a v severní Africe)

Veliké objevy zejména 16. století v oblasti astronomie a v důsledku toho i nové možnosti v poznávání osídlení celé zeměkoule nastartovaly období, v němž prakticky zmizela „bílá místa“ kdekoli na světě. Lidstvo se postupně působením nových technologií propojilo natolik, že každý lokální problém se může kdykoli stát

problémem obecným. Nadto na přelomu 20. a 21. století se zkoumání makrokosmu i mikrokosmu rozvinulo tak, že je stejně představitelné jeho použití jako zneužití. Za symbolické zakončení euroamerické kultury lze pokládat objevení planet s možností existence života na počátku třetího tisíciletí.

Euroamerická kultura předala dalším generacím rozvoj zejména přírodních věd a jejich technického využívání, pokusy o zformování občanské společnosti s respektováním jak osobní svobody, tak i lidských práv všech jejich členů, a zápas o pochopení skutečné tolerance.

Křesťané v slábnoucích oficiálních církevních organizacích se stávali stále zřetelněji součástí obecného kulturního klimatu. Ti, kteří zápasili o svůj vlastní životní postoj a rozhodnutí, byli někdy ohroženi pronásledováním a proto nuceni žít ve skrytu, jindy vysmívání a marginalizování jako nepřijatelná zvláštnost.

V islámu převážila ona forma, která už v předcházejícím období ohrožovala jihovýchodní Evropu.

Novým prvkem se stal židovský samostatný stát Izrael přibližně v oblasti původních historických sídel.

Výhled?!

Jsme na startu nové etapy. V zájmu zachování lidstva by to měla být obtížně a pozvolna se vyvíjející kultura světové pospolitosti. *doc. PhDr. Eva Melmuková*

VZPOMÍNKOVÝ PROSLOV K 30. VÝROČÍ LISTOPADU 1989 V TELČI (2019)

Vážení spoluobčané,
přehled obecného vývoje v naší zemi před třiceti lety můžete sledovat na připravené výstavě, pro nás však v této chvíli je důležitější připomenout si, jak se tehdy točilo kolo dějin přímo v našem městě. Budeme tedy sledovat dobu konce roku 1989 a potom v přehledu začátek nového rozvoje do prvních svobodných komunálních voleb v listopadu 1990.

Až do neděle 26. listopadu 1989 šířily se v Telči porůznu zprávy o dění v Praze, ale jen skrytě a ne vždycky přesně. Pokud se někde objevil nějaký leták, byl vzápětí stržen. S obavami byly sledovány reakce největšího průmyslového podniku v městě – Motorpalu a jeho Lidových milic, kde ovšem v té době už mizela ochota k nasazení i u některých členů KSČ.

Už ve středu 22. listopadu měl však *Klub mládeže* možnost diskutovat o situaci v Praze a byl pak svolavatelem mítinku na náměstí v neděli 26. listopadu. Tehdy dorazili do Telče přímí účastníci pražských událostí, zejména studenti, a podali podrobnější informace všem, kteří se tam poprvé shromáždili, bylo jich na sedm set. Za velmi nevlídného počasí, sněžení a mrazu, vylézali řečníci na balustrádu kolem mariánského-morového sloupu. Potom se promítaly dokumenty z dění v Praze v budově Lidové školy umění (LŠU) a lidé podepisovali prohlášení „Několik vět“. Vzápětí byl ustaven koordinační výbor Občanského fóra (OF).

V pondělí 27. listopadu se v Telči, jako na mnoha jiných místech, konala generální stávka od 12 do 14 hodin. Zazněl hlas zvonů a sirén a na náměstí se shromáždily asi tři tisíce lidí. Dostavily se i všechny telčské závody a provozovny včetně Motorpalu a Masny Krahulčí, odkud byli ještě den předtím studenti z Prahy

s jejich informacemi vyhnání. V 16 hodin se pak konal na náměstí mítink s OF za účasti asi dvou tisíc lidí.

Další mítinky se konaly také na náměstí 1. a 2. prosince. Řečnilo se na různých místech, poprvé na improvizované dřevěné tribunce před podloubím vedle „hasičáku“, potom v blízkosti radnice.

Těsně před Vánoci, 18. prosince, se konalo velké shromáždění ve sportovní hale za účasti pracovníka Prognostického ústavu z Prahy. OF se ustavilo i na závodech, sílily požadavky na zrušení vedoucí úlohy KSČ, na zrušení Lidových milic a zejména na uskutečnění svobodných voleb.

V tomto prvním období, zejména na přelomu listopadu a prosince, se porady OF konaly v podstatě ještě utajeně, nejčastěji u Jechů na náměstí ve skryté místnosti uprostřed domu. Vše bylo ještě rozbouřené a nejisté, bylo třeba postupovat obezřetně.

To se zásadně změnilo počátkem roku 1990. Stále pokračovaly mítinky OF, při nichž se pořádaly i veřejné sbírky na pomoc různě postiženým. Současně probíhala příprava jednání u „kulatého stolu“, kde byly dohodnuty změny ve správě města. Nejprve na základě dohody z 29. prosince odstoupili z městské rady čtyři poslanci a za ně byli na plenárním zasedání 16. ledna 1990 zvoleni z řad poslanců KSČ jiní. Mezitím 10. ledna byla potvrzena registrace OF, které se stalo organizací národní fronty na úrovni dosavadních politických stran. Na základě zákona z 23. ledna o výměně poslanců jednalo 29. ledna OF spolu se stranami ČSS, ČSL a KSČ s představiteli MěstNV o rekonstrukci pléna, rady a voleného vedení MěstNV v Telči. Poměr v zastoupení byl stanoven takto: KSČ 20 poslanců, ČSS 10, ČSL 10, OF 60. Vlastní výměna byla provedena 20. února. Předsedou se stal Ing. Jaroslav Roubínek, místopředsedou Václav Jehlička, tajemníkem Josef Girgle. Jména všech poslanců jsou uvedena v druhém čísle Telčských listů, které začaly vycházet místo dosavadních Zpráv MěstNV v Telči.

Už 16. ledna byly navázány přátelské styky s Městem Waidhofen v Rakousku, které se od té doby dále rozvíjely. 14. května byl také obnoven Muzejní spolek v Telči, a objevovaly se stále další nové iniciativy.

První svobodné volby do zastupitelských orgánů v naší republice se konaly 9. června. V Telči a okolních obcích se volební kampaně účastnilo pět volebních stran, a to OF, ČSS, KDU-ČSL, KSČM. Nově k nim přistoupilo Spojení zemědělců a venkova. Na různých místech se konaly předvolební mítinky jednotlivých subjektů. Při mítinku zemědělské strany byl znovu odhalen pomník prvního ministra zemědělství ČSR Františka Staňka u Nevcehle.

Ve volbách zvítězilo OF před KDU-ČSL a KSČM. Do České národní rady byl zvolen RNDr. Čestmír Hofhanzl.

Komunální volby byly vypsané na podzim, konaly se 23. listopadu. V Telči kandidovalo pět subjektů: 1. Koalice ČSS a Československé strany zemědělské, 2. OF, 3. KDU-ČSL, 4. KSČM, 5. Seskupení hasičů Čech, Moravy a Slezska.

Účast při volbách ve dvaceti okrscích (šest ve městě, ostatní v přilehlých obcích) byla vysoká: 81,95 %; podrobně se výsledky uvádějí v Telčských listech č. 8. Členové zastupitelstva složili svůj slavnostní slib na veřejné ustavující schůzi

3. prosince 1990. Doba bouřlivého kvasu končila, začínalo nové období v historii Telče.

V tomto okamžiku jsem i já byla nucena zbrzdit své dosavadní plné nasazení. Nebylo to jednoduché. Vzhledem k tomu, že jsem nečekaně získala daleko nejsilnější mandát v těchto volbách, pokládala jsem za nutné zanechat v Telčských listech několik slov vysvětlení, proč nemohu nadále pracovat v užším vedení, tím méně být starostkou Telče. Dovolím si je v této souvislosti připomenout:

„Vážení a milí přátelé, chtěla bych vám především poděkovat za důvěru, které si vážím a která mě zavazuje. Vzhledem k tomu, že už nyní pracuji vlastně na dvou místech (kromě svého vlastního povolání přednáším každý týden na Karlově univerzitě v Praze), musela jsem předem požádat, aby se se mnou nepočítalo při volbě do užší Městské rady. Nebylo by totiž ode mne poctivé přijmout případně funkci a potom se na části zasedání opakovaně omlouvat. V městském zastupitelstvu chci soustavně, pokud mi síly budou stačit, pomáhat vytvářet budoucnost dobrých vzájemných vztahů v prosperující, krásné a zdravé Telči.“

O to jsem se opravdu snažila a , i když už ne v orgánech samosprávy, snažím dle svých sil dodnes.

Eva Melmuková

INSTITUCIONALIZOVANÉ NEKATOLICKÉ CÍRKVE JAKO DISCIPLINAČNÍ NÁSTROJ STÁTU PROTI DĚDICTVÍ ČESKÉ REFORMACE (2020)

Eva Melmuková

Pojem „církve“ není jednoznačný a proto ani nemůže být takto chápán. Pokud se nachází v bibli v novozákonních knihách, hovoří se o větším nebo menším místním shromáždění („církve v Korintu“, „církve v domě císařově“) bez jakéhokoli ústředního vedení a řídicí organizace.

Od 4. století, kdy se křesťané stávají státní církví (zanedlouho až do roku 800 stát prakticky nahrazující) se situace radikálně mění. Církev jako instituce se dostává mnohdy do napětí s místními skupinami křesťanů, kteří navazují na stav dosvědčený v bibli. Stát a církev jako instituce koexistují potom napořád ve středověku a ještě dlouho do novověku (někdy až dodnes) ve stavu obezřetného spojení, které si střeží svůj prostor a vliv.

Na konci 18. století byl zájem jak tehdy panující římskokatolické církve, tak habsburského státu (vzdor stálému zápasu o dominantní podíl ve vládě) v podstatě společný ve snaze udržet v závislosti a poslušnosti příslušnou společnost.

Povolené „trpěné“ nekatolické církve – augsburského a helvetského vyznání – se měly stát v Čechách a na Moravě (stejně jako „panující“ církve římskokatolická) dobře ovládanými „převodovými pákami“ státní správy, „trpěné“ církve ovšem pod dozorem církve „panující“. Duchovní tolerančního sboru (pastor) byl de facto v postavení kaplana římskokatolické farnosti, v jejímž obvodu byl ustaven (svědčí o tom mj. např. výstižně i zajímavý detail – plat pastora se měl pohybovat zhruba v rozmezí platu kaplana místního faráře). Farnosti měly sloužit z hlediska státu především jako oficiální matriční úřady (matriky tolerovaných církví byly jenom soukromé povahy stejně jako matriky všech církví v Československu po roce 1950). Kromě toho měly být z kazatelen ohlašovány, příp. vysvětlovány i zákony a správní

instrukce. Do základních liturgických obřadů stát nevstupoval, nesměly ovšem působit přílišnou ztrátu v pracovním procesu obyvatel. To se v podstatě týkalo i tolerovaných církví, kde pastor měl zodpovídat za to, že v okruhu oficiálně přihlášených členů bude tento systém rovněž dodržován. Tak se to ostatně v rámci habsburské monarchie prakticovalo vzhledem k luteránům či reformovaným tam, kde byli oficiálně povoláni, tj. především v Uhrách.

Lidem, kteří se přihlašovali v roce 1782 k tolerovaným církvím, bylo toto zvláštní spojení institucionálních církví a státu velmi vzdálené. Vycházeli z odkazu české reformace, která (stejně jako už předtím valdenští) se orientovala na biblické novozákonní pojetí církve. Dokázali proto přetrvat 150 let (po dobu pěti generací!) i bez oficiálních opor nějaké církevní instituce jako solidně propojená místní společenství. Organizační systém je neurčoval, organizační záležitosti pokládali za „věc služebnou“.

Po vydání tolerančního patentu došlo k velkému nárazu. Přihlášení samozřejmě uvítali alespoň zásadní ukončení období ohrožení existence i života (v praxi bohužel dozvuky mentality této doby ještě dlouho doznívaly). Současně však bylo přetrženo něco podstatného, způsob života jejich společenství, které bylo životné a eku-
menicky otevřené. Víra pro ně neznamovala učení nebo obřady, ale životní způsob ve stylu Ježíše Krista.

Najednou je však zaskočil nečekaný vývoj. Sami si přáli pokračovat, pouze bez vnějšího ohrožení, ve svém dosavadním způsobu, navazujícím na základní orientaci české reformace. Když jim to bylo odepřeno a museli se zařadit do jedné ze dvou povolených protestantských církví, učinili to s nadějí, že pastoři, kteří přijdou, budou spolu s nimi budovat společenství podle jejich způsobu. To se ovšem nemohlo stát, pastoři přece měli být, byť pouze jako druhořadí, také státními úředníky, jak z poměru církví a státu vyplývalo. Také samospráva společenství se změnila. Místo mnoha zkušených mužů a žen, kteří dříve pečovali o místní společenství, se objevila nově staršovstva. Úkolem starších byly převážně ekonomické záležitosti, zejména výběr povinných příspěvků a disciplinační dohled nad členy sboru. Vedení společenství, nyní sboru, se obměňovalo, byly zřízeny na druhé straně i vyšší správní stupně (seniorát, superintendentura). Přibývalo úředních povinností, tolerované církve v Čechách a na Moravě se zařadily jako trpěný, ale přece uznaný prvek do veřejného života habsburské monarchie. Tak vypadala situace na prahu národního obrození.

V době národního obrození máme k dispozici v obou zemích poměrně rozsáhlý přehled dění v římskokatolické církvi, kde ovšem existovalo také pnutí mezi národnostně orientovaným, austrokatolickým a římskokatolickým směrem. Co víme v této době o tolerovaných církvích obou vyznání? Oficiálně velmi málo, možnost jejich projevu byla dokonale omezena. Přece se však odkaz české reformace neztratil jako nikdy předtím. Její hlas zazněl jasně v roce 1848 v podání Bedřicha Viléma Košuta, i když byl záhy umlčen. Naplnění požadavků české reformace, vyjádřené Košutem, mohl přinést až samostatný stát, Československo, v roce 1918.

Pokud jde o fenomén tzv. české sekularity, jeho kořen se skrývá v připomenuté historii konce 18. a první poloviny 19. století. Česká reformace byla kritická k institucionálnímu církevnictví, nejenom římskokatolickému, ale i v podobě pro-

testantské (luteráni a reformovaní). Ač těm, kteří pokračovali v jejích podnětech, nebylo dovoleno existovat mimo strukturu institucionalizovaného církevnictví, pokračovali dle možnosti ve svém způsobu života i uvažování. Okolí se to zpravidla jevílo jako sekularnost. Toto zjištění platí v jisté míře i o majoritní společnosti uvedené doby. Toleranční patent z roku 1781 totiž nebyl obyvatelstvu v Čechách a na Moravě skutečně oznámen, zůstal skryt ve vyšších správních složkách. Celé kraje, které byly takto připraveny o informaci o něm, se po pominutí „roku milosti“ 1782 už přihlásit nemohly. V těchto krajích však (i uprostřed vnější příslušnosti k římskokatolické církvi) zůstal u mnohých odkaz české reformace živý a souzněl s tím, který přetrval v institucionalizovaných tolerovaných církvích.

Souhrnem tedy lze říci, že „česká sekularita“ je jen zdánlivá: odmítá institucionalizované církevnictví, nezabývá se naukou a obřady, ale prakticky uprostřed všedních dnů hledá v duchu české reformace životní způsob Ježíše Krista.

Upozornění: Podrobněji se lze s danou problematikou seznámit v publikacích:

- Eva Melmuková, Patent zvaný toleranční, Neratovice 2013
- Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě, Neratovice 2017.

Bibliografie jubilatky

- 1 Publikace (včetně ed.)
- 2 Studie: a) ve sbornících, b) v odborných periodikách
- 3 Články v různých periodikách
- 4 Jiné

1 Publikace (včetně ed.)

- MELMUKOVÁ, Eva: *Ohlasy padesátých a šedesátých let*. Ena, Praha 1991, 50 s.
- MELMUKOVÁ, E. – STRITAR, W.: *Evangelické jižní Čechy a jižní Morava*. Kalich, Praha 1992, 52 s.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Putování staletími v Telči*. Muzejní spolek v Telči, 1999, 31 s.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Neznámé Telčsko*. Muzejní spolek v Telči, 2001, 40 s.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Setkání po dvou staletích*. Verbum, Neratovice 2011, 108 s.
- MELMUKOVÁ, Eva (ed.): *EVANGELÍCI v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Křesťanské nakladatelství Oliva, Praha 1995 (sešit 1–4, 7–8), 1996 (sešity 5, 6), 8 sešitů a samostatná kartografická příloha, celkem 423 s.
- MELMUKOVÁ, Eva (ed.): *EVANGELÍCI v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Verbum, 2. vyd., Neratovice 2017, 831 s.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta v edici Kolumbus, svazek 143, Praha 1999, 240 s., obrazová příloha 8 s.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Verbum, 2. vyd., Neratovice 2013, 303 s.
- MELMUKOVÁ, Eva, a kol.: *Hlas volajícího na poušti*. Verbum, Neratovice 2019, 111 s.

2a Studie ve sbornících

- MELMUKOVÁ, Eva: *J. A. Comenius als Gestalt der böhmischen Reformation im Leben seines Vaterlandes*. In: *Internationale Comenius Kolloquium*, Bayreuth 1991, s. 223–227.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Theologische Entwicklung der evangelischen Kirche im Rahmen der nationalen Bewusstseinsentwicklung des tschechischen Volkes im 19. Jahrhundert*. In: *Kirche in Staat und Gesellschaft im 19. Jahrhundert*, Rom 1991, s. 167–174.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Lidová architektura na Telčsku a Jihlavsku – marný zápas o uchování vesnických a předměstských celků v sedmdesátých letech*. In: *Vlastivědný sborník Vysočiny*, 1992, s. 199–228.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Toleranční sbory ve Slezsku a na severovýchodní Moravě*. In: *Práce a studie Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku* 9, 1995 s. 50–56.

MELMUKOVÁ, Eva: *Telč jako městská vodní pevnost*. In: *Jubilejní pátá zpráva Muzejního spolku v Telči*, 1997, s. 6–20.

MELMUKOVÁ, Eva: *Práce Kruhu českých duchovních tradic a jeho elaborát o svatovojtěšské tradici*. In: *Svatovojtěšská tradice v dějinách našeho národa a církve a její význam dnes*, Praha 1997, s. 13–17.

MELMUKOVÁ, Eva: *Cestou české reformace na Kloboucku*. In: *Klobouky u Brna, Město, dějiny krajina a lidé*, Brno 1998.

MELMUKOVÁ, Eva: *Das alternative Schulwesen im Geiste von J. A. Comenius in der Illegalität des 18. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern*. In: *Comenius als Theologe*, Prag 1998, s. 141–148.

MELMUKOVÁ, Eva: *Dějiny protestantských církví*. In: *Okres Vsetín. Rožnovsko-Valašsko-meziříčsko-Vsetínsko* (Ed. Nekuda. VL.) Brno 2002, s. 340–353.

MELMUKOVÁ, Eva: *Potřeba pojmové přesnosti a odbourávání mýtů ve vyučování dějepisu na příkladu církevních dějin*. In: *Dějepis 6.–9. ročník základní školy, metodická příručka pro učitele*, SPN, Praha 2005, s. 192–205.

MELMUKOVÁ, Eva: *Systém pramenného výzkumu existence, myšlení i způsobu života tzv. kacířů v českých zemích v období kolem vydání tolerančního patentu. Prameny pro výzkum vnitřního života tajných a tolerančních evangelíků*. In: *Po vzoru Berojských*, Praha 2008, s. 13–46.

MELMUKOVÁ, Eva: *Nesnadná cesta umělým rozdělením k novému sjednocení. Pohled do dějin církví AV a HV v Čechách a na Moravě 1781–1918*. In: *Ex archivis ecclesiae*, ČCE, Praha 2009, s. 26–32.

MELMUKOVÁ, Eva: *Informace o přivítání na radnici a úvodní slovo* (s. 4), *Zpráva o slavnostním oficiálním otevření střední části naučné trasy Cesta valdenské a české reformace, Velká Lhota u Dačic* (s. 67–70), *Shrnutí průběhu konference a obsahový závěr* (s. 74–75). In: *Život v Evropě ve vzájemném respektu*, dvojjazyčný sborník, Telč 2009.

2b Studie v odborných periodikách

MELMUKOVÁ, Eva: *Oblast Jihlavských vrchů, její historická formace a perspektiva národopisného monografického zachycení*. In: *Slovenský národopis*, 1969, s. 617–621.

MELMUKOVÁ, Eva: *Příspěvek k metodice kartografického zpracování regionálních celků a typových obcí v 16.–20. století*. In: *Historická geografie*, 6 (1971), s. 3–28.

MELMUKOVÁ, Eva: *Národopisná výstava jako podnět přeměny městského muzea v Telči v oblastní („krajinské“) muzeum jihozápadní Moravy v roce 1897*. In: *Český lid*, 58 (1971), s. 42–44.

MELMUKOVÁ, Eva: *O nový typ památkově chráněných vesnic*. In: *Český lid*, 61 (1974), s. 86–90.

MELMUKOVÁ, Eva: *Rekonstrukce urbanistického vývoje obcí na Telčsku*. In: *Český lid*, 62 (1975), s. 151–157.

MELMUKOVÁ, Eva: *Toleranční patent Josefa II. z roku 1781 a jeho publikace v Čechách a na Moravě*. In: *Studia Comeniana et historica*, 35 (2005), č. 73–74, s. 253–260.

MELMUKOVÁ, Eva: *Petr Chelčický jako osobnost (nejen) českých dějin*. In: *Historie – paměť národa*, Praha 2006, s. 85–89.

MELMUKOVÁ, Eva: *Otázka kontinuity české reformace do počátku toleranční doby*. In: *Studia Comeniana et historica*, 38 (2008), č. 80, s. 252–259.

MELMUKOVÁ, Eva: *Toleranční patent a jeho hodnocení v české historii*. In: TONZAR, David (ed.): *Historie – paměť národa II, Přínos významných postav a událostí českých dějin pro současnost*, Praha 2008, s. 107–114.

MELMUKOVÁ, Eva: *Pozadí rozdílnosti postojů Karla st. ze Žerotína a Václava Budovce z Budova jako reprezentantů Moravy a Čech*. In: *Studia Comeniana et historica*, 39 (2009), č. 81–82, s. 173–179.

3 Články v různých periodikách

MELMUKOVÁ, Eva: *Otazník jižních Čech*. In: *Křesťanská revue*, ročník II, č. 9, listopad 1982.

MELMUKOVÁ, Eva: *Nepřetržitá návaznost české reformace*. In: *Evangelický časopis Český bratr* 70, 1994, č. 2, s. 9; č. 6, s. 8; č. 10, s. 9; č. 16, s. 8.

MELMUKOVÁ, Eva: *Mikuláš Biskupec z Pelhřimova*. In: *Českobratrské Horácko* 1/2012, s. 11, 12 a 17.

MELMUKOVÁ, Eva: *Michal Blažek*. In: *Českobratrské Horácko* 2/2012, s. 15.

MELMUKOVÁ, Eva: *Bedřich Vilém Košut*. In: *Českobratrské Horácko* 3/2012, s. 8–10.

MELMUKOVÁ, Eva: *Beneš Optát z Telče*. In: *Českobratrské Horácko* 4/2012, s. 8–10.

MELMUKOVÁ, Eva: *Příběhy lidí z toleranční doby*. In: *Českobratrské Horácko* 1/2013, s. 9–10; 2/2013, s. 9–10; 3/2013, s. 9–10; 4/2013, s. 9–10; 1/2014, s. 9–10; 3/2014, s. 9–10; 4/2014, s. 9–10; 1/2015, s. 10, 15 a 16.

MELMUKOVÁ, Eva: *Přerušená návaznost*. In: *Českobratrské Horácko* 4/2014, s. 18–19.

MELMUKOVÁ, Eva: *Za farářem ThDr. Jiřím Melmukem*. In: *Českobratrské Horácko* 3/2015, s. 9–10.

MELMUKOVÁ, Eva: *Kostel sv. Ducha nově vymalován*. In: *Českobratrské Horácko* 4/2015, s. 21–22.

MELMUKOVÁ, Eva: *Stará i nová historie společné cesty sborů ČCE v Telči a Velké Lhotě u Dačic*. In: *Českobratrské Horácko*, 1/2016, s. 7–10; 2/2016, s. 10, 15–17.

MELMUKOVÁ, Eva: *O Jeronýmu Pražském*. In: *Českobratrské Horácko*, 3/2016, s. 10, 15–18.

MELMUKOVÁ, Eva: *Spontánní spojení telčských evangelíků AV a HV v roce 1916*. In: Českobratrské Horácko, 4/2016, s. 9–10.

MELMUKOVÁ, Eva: *Pokračování v poznávání našich kořenů*. In: Českobratrské Horácko, 1/2017, s. 9–10 a 15–16; 2/2017, s. 8–10; 3/2017, s. 9–10; 4/2017, s. 12 a 19–20; 1/2018, s. 10 a 15–17; 2/2018, s. 8–10; 3/2018, s. 10 a 15.

MELMUKOVÁ, Eva: *Významná událost roku 1918 v Telči*. In: Českobratrské Horácko, 3/2018, s. 18.

MELMUKOVÁ, Eva: „*Putování*“ v okolí Evangelického tolerančního areálu ve Velké Lhotě u Dačic. In: Českobratrské Horácko, 4/2018, s. 10 a 15; 1/2019, s. 10; 2/2019, s. 10; 1/2020, s. 10; 2/2020, s. 10; 3/2020, s. 10; 4/2020, s. 10; 1/2021, s. 10; 2/2021, s. 10; 3/2021, s. 10.

MELMUKOVÁ, Eva. *Významné výročí Českého státu (1619–2019)*. In: Českobratrské Horácko, 1/2019, s. 24.

MELMUKOVÁ, Eva. *Před třiceti lety v Telči*. In: Českobratrské Horácko, 1/2020, s. 15–16.

MELMUKOVÁ, Eva: *Emeritní kurátor telčského sboru odešel z našeho středu*. In: Českobratrské Horácko, 1/2020, s. 17.

MELMUKOVÁ, Eva: *Dárek z období koronaviru na jaře 2020*. In: Českobratrské Horácko, 2/2020, s. 19–21.

MELMUKOVÁ, Eva – MELMUK, Petr: *Duchovní písně minulých generací jako posila v době zkoušek*. In: Českobratrské Horácko, 1/2021, s. 23–24.

MELMUKOVÁ, Eva: *Nepřetržitá návaznost české reformace*. In: Evangelický časopis Český bratr 70, 1994, č. 2, s. 9; č. 6, s. 8; č. 10, s. 9; č. 16, s. 8.

4 Jiné

FOHL, Michal: *Mládež dnes nemá k dějinám důvěru, říká historička Eva Melmuková*, rozhovor ze 17. 8. 1999. Jihlavské listy.

TŮMA, Pavel: *Rozhovor se ses. doc. PhDr. Evou Melmukovou*. Časopis MANA, s. 27–33.

MELMUKOVÁ, Eva: *Naléhavé podněty české reformace pro současnou Evropu a lidstvo*. In: Evangelický kalendář, Kalich 1997, s. 43–51.

MELMUKOVÁ, Eva: *Osobnost mnohoznačného významu*. In: Evangelický kalendář, Kalich 1997, s. 86–92.

MELMUKOVÁ, Eva: *Byl to otec národa(?)!* In: Evangelický kalendář, Kalich 1998, s. 92–99.

MELMUKOVÁ, Eva, *Když ztratíme jinakost, tak ztratíme na hodnotě*. In: Evangelický kalendář, Kalich 2021, s. 101–105.